LEGES NOVELLAE

AD THEODOSIANVM

PERTINENTES

EDIDIT

ADIVTORE TH. MOMMSENO

PAVLVS M. MEYER

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCCV

CONSPECTVS OPERIS

	pag.
Conspectus subsidiorum et explicatio signorum	VI
PROLEGOMENA IN LEGES NOVELLAS AD THEODOSIANVM PERTINENTES	
Cap. I. De singulis legum novellarum syllogis	XI
Cap. II. Codices corporis Maioriani (primae syllogae)	XXV
Cap. III. Codices Breviarii (alterius syllogae)	XXXI
Cap. IV. Codices tertiae syllogae	XLIII
Cap. V. Excerpta. Breviarii epitomae. Varia	LV
I. Ex syllogis Orientalibus excerpta	
II. Ex syllogis Occidentalibus excerpta	
III. Breviarii Alariciani epitomae	LXI
IV. Breviarii minora	LXIII
V. Libri latentes vel deperditi	
Cap. VI. Legum novellarum editiones et apparatus	LXV
Cap. VII. Crisis legum novellarum	LXXVII
A. Leges novellae Theodosii II. Valentiniani III. Maioriani (1—6)	
B. Leges novellae Marciani et reliqua per Alaricianos solos servata	LXXXIX
C. Leges novellae Anthemii	XC
Cap. VIII. Constitutionum acceptores et tempora locique	XCI
I. Constitutionum acceptores	
II. Constitutionum tempora et loci	XCVI
I. CORPVS LEGVM NOVELLARVM *THEODOSII II. VALENTINIANI III. MAIORIANI* IN OCCIDENTE A MAIORIANO CONDITVM	1
II. LEGVM NOVELLARVM *MARCIANI* IN ORIENTE PROMVLGATARVM QVAE IN BREVIARIVM ALARICIANVM RECEPTAE SVNT	179
III. AVCTARIVM LEGES NOVELLAS EXTRAVAGANTES CONTINENS *SEVERI ET ANTHEMII*	197
Index titulorum	209
Corrigenda et Addenda ad vol. I et II	213

II.

LEGVM NOVELLARVM IN ORIENTE PROMVLGATARVM

MARCIANI

IN EPITOMEN ALARICIANAM RECEPTAE.

TITVLI LEGVM NOVELLARVM
DIVI MARCIANI A.

De apparatu conferas quae diximus p. 1.

I. Neminem exhiberi de provincia ad comitatum nisi ad relationem iudicis a quo fuerit appellatum.

niminem *Fuld.*, nemine *L*   exhibere *Fuld.* Ψ'ΘΣΞ   de prouincia] de pr. sua *S*ᵃΣΞ, de prouinciani *Fuld.*, *om. O*   nisi] ni *Fuld.*   ad relacione *Fuld.*, a relatione *L*   ad quo *Fuld.*   fuerat Ξ, emerit *Fuld.*   appellatus ΣΞ, appelletus *Fuld.*, appalat *L*

II. De indulgentiis reliquorum.

ii] iii *O*

III. De praediis civitatum omnium.

iii] ii Σ   praesidiis Θ

IIII. De matrimoniis senatorum.

V. De testamentis clericorum.

de *om. Fuld.*   clericorum] cl. et religiosorum *O*, cl. uel religiosorum *N*

---

*Fuld. ONSL*ΨΘΣ *(om.* II. IIII*)* Ξ *(om.* II*)*

LIBER LEGVM NOVELLARVM DIVI MARCIANI A.

I. NEMINEM EXHIBERI DE PROVINCIA AD COMITATVM NISI AD RELATIONEM IVDICIS A QVO FVERIT APPELLATVM.

i] *om.* *GCΘ (context.)*   niminem *Fuld.*, nemini *Φ*   exhibere *GΦΨΘΣ (lat.) Ξ Fuld. Paris. 4409. 4414. 4415*   de prouincia (-am *Fuld. [context.]*)] de prouincia sua *S (lat.* $^{\alpha}$*) ΣΞ (lat.)*, de prouinciani *Fuld. (lat.)*, *om. O*   ad comitatum] ad prouintiam uel ad comitatum *Capit. Angilramni 4*   relationem] relatione *Fuld.*, rationem *Paris. 4409*   indicis *om. N (context.) E Paris. 4409. 4410*   a (ad *E Fuld. Leid. cum Cap. Angilr. 4*) quo (quem *Cap. Angilr. 4*) fuerit (emerit *Fuld.*) appellatum (-tus $NG\Phi\Omega^1\Sigma\Xi$ *[lat.] Fuld. Paris. 4410. 4414. 4415*) (*add.* id est ut actor rei forum sequatur *[vide v. 48]* Ω^2 *cum Pith. [ad Sichard.]*)] *om. O*

Nov. I (450 Oct. 11).

IMPP. VALENTINIANI ET MARCIANI AA. EDICTVM. Multa remediorum genera nostrae clementiae provincialibus suis prospicere gestienti et crebra cogitatio subpetit et ipse rerum usus adportat. Nam cum venalem iudicum ambitum radicitus amputasset et ad res privatas vel publicas sincerissime gubernandas homines spectandos atque consultos traxisset invitos — sciens quippe felicem fore rem publicam, si a nolentibus et actus publicos repulsantibus regeretur —, cogitanti nostrae pietati statim occurrit, quonam modo possint longi itineris intervallo et enormibus sumptibus legitimo egentes auxilio liberari. Videtis enim agmina, videtis catervas adeuntium infinitas non solum a finitimis

---

1 impp.] intep̄. *G*   ualentiniani] *sic C Iust.*, ualentini S^a, ualent̄ *PK*, ual̄ *Paris. 4409*, ualentinianus *O et reliqui*   marciani] *sic* C^bS^a *Iust.*, martinianus S^b, marc(*vel* -t)ianus *O et reliqui*   aug̃. *G*   edictum] ad edictum *E*, edictum ad omnes iudices *O*, edictum ad populum *Iust.*, *om. Φ Leid. Paris. 4414. 4415*   generem *N*   nostra *E*, nostrem G^β 2 clementia $G^\beta E$ gestiendi $G^\alpha\Phi$, gestient E^b ipsa *E*, ipsae *Φ*   3 usum *HNPMΦ*   nam cum] nam *K*, nec G^β uenale NG^β iudicium *NKΦ*   ambitu E^b, ambito *N*   radicitus *om. K*   amputasse *ECPM*, amputare *O*   4 uel publicas] uel publici *N*, et publicas *O*   sincerissime] serenissime *E*   gubernans *KL*   spectandos] *sic HN*, spectabiles *O*, expectando(*vel* -u)s *reliqui*   4/5 atque consultos (consumtos E^b) traxisset (traxisse *H*, tradidisset *PMS cum Pith. [ad Sichard.]*) inuitos (-tus *NKL*)] etiam inuitos tradere uellet *O*   5 felicem fore (fore felicem *O*) rem] felicem profore rem *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)*, felicem ferorem (furorem *N*) *NE*   a nolentibus] nolentibus *Φ*, abolentibus E^b actos *HNEPM*, acto *K*   6 repulsantibus] recusantibus *O*   regeretur] *sic* OP^2 *coniectura probabili, om. reliqui*   cogitanti] haec cogitanti *O*   nostrae pietati (-tis *HNΦ*)] pietati nostrae *O*   occurrerit *E KL*   6/7 quonam (quoniam *HNM*, quo *Φ*) modo possint] quo iure possint *O*, quo ūrae possint *S*, quoniam modo uestra possint *E*, quod admodo (amodo *L*) uestrae opus sit *KL*   7 longi itineris . . . sumptibus] *cf. nov. Maiorian. 2, 41 sqq.*   enormibus (*vel* inorm- *vel* inurm-)] inermibus *O*, inarmibus *Φ*, in omnibus *C*   8 liberari] liberali *N*   uidetis] uidimus *O*   augmina *NPM*   uidimus *O*   cateruos *K*   adeuntium] audientium *L*, aut centium *K*   non solum] id est non solum *E*   a finitimis (fitinitimis *K*)] infinitimis *N*

provinciis, verum extremo orbis Romani limite confluentes et adversum suos adversarios
conquerentes. Quod profecto nullatenus accidisset, si in locis integritas vel severitas
iudicum floruisset. Ne igitur huiusmodi flagitia etiam ulterius porrigantur, ne quis de-
sertis laribus suis aut certe dulcibus pignoribus per iucognitas mundi partes diutius per-
vagetur, hoc consultissimo edicto statuendum pariter et omnibus declarandum pietas
1 nostra decernit: Quicumque civilem actionem vel certe criminalem accusationem ad-
versariis suis intendere moliuntur, viros clarissimos adeant provinciarum rectores et ex-
positis querimoniis insinuatisque desideriis suis paratissimum promptissimumque posthac
subsidium iuris expectent. Illi noxiae potentiae vim legum benignam obponant, illi
divitiis integram mentem obiciant. Non illos supercilium, quod hoc tempore nullum est,
terrebit, non effeminabit mentem severam quilibet census oblatus. Sed unicuique, non
altiore suspecta, non despecta humiliore fortuna, nostrae mandatorum non inmemores
pietatis et antiquo et nostro iure succurrent et querimonias suas probantibus aut indemni-
2 tate servata aut legitima vindicta consulent subsecuta. Has ergo ob causas nullum
adversarium suum a proximis vel longinquis partibus, non per sacros adfatus, non per
magnificentissimorum vel inlustrium iudicum sententias volumus exhibere, nisi forsitan
aut propter potestatem adversarii aut ipsius rei difficultatem aut publici debiti molem
deficiente rectore provinciae spectabilis iudicis, qui in locis vel proximo deget, vel
3 amplissimae potestatis vel aliorum maiorum iudicum auxilium postuletur. His pro
commodo vestro et pro nostri imperii humanitate dispositis unusquisque vestrum, cum
sint in locis iudices legum custodes et earum pervigiles defensores, prout quisque possit
sine peregrinatione, sine sumptibus super dubiis rebus et adire iudices et auxilium ami-

---

9 uero N orbis (*sic* HCS, urbis *reliqui*) romani] romani orbis O confluentes] confluentibus PMS, commeantes O aduersus O 10 conquerentes] *sic* OHNCP^{2}, conquireutes *reliqui* accidisset] *sic* OHCP^{2}, accedisset EΦ, occidisset NP^{1}M, concidissent S, concidissent occidisset KL si in locis *om.* H 11 iudicinm NES ne] *sic* OE, et ne *reliqui* flagitia huiusmodi Φ etiam *om.* OΦ ulterius] ulteriora PMS porrigatur HKΦ, perrogantur E 11/12 ne quis desertis] neque dissertus H 12 laribus] laboribus OHNSΦ *cum Pith. (ad Sichard.)* pigneribus OSΦ incognotas K^{a} diustius K 12/13 peruagitur K, peruagentur H 13 consultissimum KL, consulentissimo C statuendum] ita tuendum N pariter . . . declarandum *om.* O pariter] pariter antiquitus E 14 quicumque] ut quicunque O accusationem] actionem H 15 molliuntur N uiris N rectores prouinciarum O 15/16 et expositis] expositis KL 16 paratissimum] paratis paratissimum K promptissimumque] prumptissimum N 17 iuri K expectent] *sic* OHE, expectet N, expectant L, expetent CΦ, expetant PSK, expetint M illi] et illi H noxiae] noxae K, nox ac E potentiae] potentia H^{2}, *om.* H^{1} uim (de KL) legum benignam (-nem S, -na E)] b. u. l. O apponant O illis N 18 diuitiis] de uitiis CPM integrum K, integra E obiciant] *sic Cui. ed. 1 et posteriores edd.*, abiciant HE, obicient NCKLΦ, obseruent *O et reliqui* illos] *scripsimus*, illo HECLΦ, illius PMS, ullius O, illi K, illum N; *Ritter significari hic Chrysaphium, qui a. 450 a Marciano interfectus est (cf. Seeck apud Pauly-Wissowa III, 2485 sq.), haud iniuria putat* supercilio EKLΦ 18/19 est terrebit] exterrebit E, terrebit H, est aliquem terrebit O 19 non] nec E effeminauit HNEM seueram] sinceram O; *cf. v. 10* quaelibet S censu sublatus N sed] se E 20 altior M, alteriorae N despecta (dispecta HNKL) humiliore] hum. desp. O fortune K nostro] nouo O 21 succurrente E 21/22 indempnitates S 22 consulentur K, consulente^{a} H subsecuta] *sic* HNKLΦ, subsecutas *reliqui*, *om.* O; *cf. v. 36 sq.* ob] ut E 23 aduersarium suum a pr. uel longinquis (longiquis H, longisque S, a longinquis K, ad longinquis L) partibus] a longinquis uel proximis partibus ad comitatum uolumus exhiberi O (*cf. v. 24*) non] nec O sacos K adfatus] affatos K, affectus NPL, affectos Φ non] nec O 24 magnificentissimorum] magn. potestatem E sententiam H uolumus exhibere (-ri H P^{2} *cum Sichard.*, exigere Φ) *om.* O (*cf. v. 23*) 25 potestatum HNK aduersariis H difficultate N debit. K 26 deficiente] definieute *Pith. [ad Cuiac.] cum Cui. ed. 2* rectorem K spectabiles NES, expectabiles Φ, specialis H iudices NESΦ locis uel *om.* O proximo] in proximo KL degit OK, detegit L, decent E 26/27 uel amplissimae] amplissimae CPMS 27 potestates NE indiciis PMS postuletur auxilium O 28 uestro] *sic* HNEKLΦ *cum Pith. (ad Sichard.)*, nostro C, tuo *O et reliqui* nostri] nostro N K^{a} humanitate imperii O uestrorum O 29 locis iudices (indicis K, iuris S)] lociudices H^{a}, loci indicis H^{b} et earum (arum K)] ueterum E prout quisque] uti quisque O, uti prout quisque KL, pro utrisque E 30 super] sine S iudicis K, indicem *Cui. ed. 1* 30/31 et (ut N, *om.* K) auxilium amicum (-corum S) legibus] et am. leg. aux. O

cum legibus adipisci, haec quae dicta sunt observare debebit. Si vero vel ab adversario tamquam excedente provinciale praesidium fuerit contemptus vel a iudice non auditus hocque in amplissimae potestatis vel alio maiore, conpetenti tamen, examine per relationem iudicis contra adversarium missam seu ipsum iudicem documentis quibusdam neglexisse nostrae maiestatis edicta sui periculi memor se promiserit probaturum, tunc post indemnitatem ei legibus servatam etiam vindicta iuri congrua in convictum protinus
4 subsequetur. Quod si appellatio apud iudicem fuerit subsecuta, ea, quae super provocationibus legibus antiquitus statuta sunt, diligentius modis omnibus conplebuntur.
5 His additur aliud maius, quod innocentes praecipue hactenus conterebat. Nonnulli namque suis adlegationibus diffidentes, vexare suos adversarios tantummodo cupientes, non iure cum his, sed arte pugnabant et per sermonem fucatum et falerata verba, nonnumquam legibus arte confusis, ad aliena eos iudicia pertrahebant, ita ut hinc saepius eveniret, ut et miles in civili et privatus in militari, sed sibi incongruo, peregrinaretur iudicio. Ergo hanc quoque partem ne ad laesionem nobis subiectorum per iuris et legum contemptum ulterius perduraret, hoc providentissimo edicto nostra pietas censuit emendandum. Iubemus namque omnes pro priscis ac saluberrimis institutis suos adversarios satisfactionem forsitan differentes in proprio, non in minime conpetenti fictis quibus-
6 dam occasionibus exposcere litigii foro. Actor rei forum sequatur. Quod sine caelesti sententia non constat esse decretum, intactum inviolatumque servetur: nemo a nostra serenitate postulet — nec enim impetrabit non rescriptum non mandatum vel iussum quod

---

31 adspeci *N* dicta] prodicta *S* uel ab aduersario] uel aduersario *K*, uel aduersariis *H*, aduersario *O* **32** tamquam *om. O* excidente *KL*, excedentem *Φ* prouinciale ..... contemptus uel *om. O* praesidium] praedium H^a*KL* contemptus] comtus *K*, consecutus *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* auditus] aditus *PM*, additus *S* **33** hocque] haec quae *S*, hecque *H* in] iam in *E*, *om. Φ* potestates *NE* uel alio ..... tamen *om. O* alio] aliorum *H* maiore conpetenti] *sic NEΦ cum Cui. ed. 1*, re conpetenti *C*, maiorum c. *H*, non c. *PMS cum Pith. (ad Sichard.)*, maiore non c. *KL* examine] cognitione *O* **33/34** relatione *N* **34** iudicis *om. O* missam] missa *HΦ*, emissam *Sichard.* seu ipsum .... quibusdam *om. O* ipsam *N* documentum *S* quibusdem *H* **35** neglexisset *G*, neglexissent *H*, neglecta *O* maiestatis nostrae *O* sui periculi memor *om. O* periculo *G* memor se] m. si *GS*, memorie *M* probatura *G* **36** indemnitate *HG* ei] et *G*, *om. H* seruatam] seruata *G*, seruata tam *E*, reseruatam *N cum Pith. (ad Cuiac.)*, reseruatum *HKL Φ* uindictam *MK* iuris *HE* conuictum] conuicto *Φ*, condicto *G*, uictum iuris *H* **37** subsequetur] subsequitur *NK*, subsequatur *O*, obsequitur *LΦ*, suo sequentur *G* obsecuta *S*, obsecutus *G* ea quae] et ea quae *K*, atque *G* super] per *N* **38** antiquitas *E*, antiquis *KL*; *cf. inter alia Theod. 11, 30, 25* sunt statuta *O*, st. sint *G*, statuta *N* **39** additus *E*, aditus *PM* quod] quod hactenus *O* innocentem *GPMS*, innocentiam *O* hactenus *om. O* conterebant *H* nonnullis *N* **40** alligationibus *HSΦ* defidentes *GCPM* uexare] et uexare *O*, ne sane *H* suos] uos *N* **41** iure *om. C* cum his] commissi *H* sed arte] *sic OHNE*P^a*Φ*, sed arta *KL*, sedare *reliqui* repugnabant E^b fucatum] factum *Φ* falerata] *sic HNPMΦ*, phalerata *C*, falsata *OS cum Pith. (ad Sichard.)*, falsarum *E*, perfallere et falsata *KL* **42** arte] *scripsimus, ante libri* alina *M* eos] eo *E*, eas *K*, *om. O* protrahebant *Φ* ita ut hinc ..... **44** iudicio *om. O* ita ut] *sic E cum Cui. ed. 1 neque minus Vat. reg. 1128*, ut *H*, at *C*, aut *reliqui* hic *PMS* **43** eueniret] *sic E cum Cui. ed. 1*, euenerit *H*, euenit *reliqui* miles (milis *NΦ*) in (*sic HE cum Cui. ed. 1, om. reliqui*) ciuili (-e *H*)] mali ciuili et milis ciuili *KL* in militari (-e *N*)] sit militari *C*P^1*MS* sed] et *E*; *fortasse scrib. cum Seeckio* scilicet sibi] siue P^1 *MS* incongruum *K*, incongruos *N* peregrinatur *H* **44** subiectarum *PMS* **44/45** per iuris et legum contemptum] *scripsimus dubitantes*, legum (-gem *H*) superioris (super priores *N*) et legum contemptum (-tu *E*) *reliqui*, et legum contemptum *O*, patiamur iuris et legum contemptum *Sichard. coniectura* **45** ulterius] alterius *bis H* perduraret] *sic OEKΦ*, perdurare *reliqui* **46** emendandam *O* omnes *om. EΦ* pro priscis] propitiis *O* **46/47** suos aduersarios *om. Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* **47** satisfactione *NE*, factione *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* forsitan *om. Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* differeutes] *sic OHNSKL cum Pith. (ad Sichard.)*, deferentes *reliqui* in proprio non in minime .... **48** exposcere] in proprio foro conuenire *O* non *om. N* in *om. E* conpetentis *H* factis *KL* **48** poscere *S* litigii foro] *Seeck*, litigatore H^b*NELΦ*, litigator H^a, legatore *K*, litigatorem *reliqui* auctor *SΦ*, actor igitur *O*, *om. H*; *cf. nov. Valent. 35 (34), 21* quod] et quod *O* sine] si nec *N* caelestis *N* **49** constat esse] coustantes se *E* decretum] secretum *Φ* intantum *Φ* seruetur et inuiolatum *O* a] ad *E*, *om. HΦ* **50** inpetrauit *NEC*P^a*MΦ* non rescriptum] nostrum r. *EP* mandatum datum *Φ*

dicunt sacrum — suos adversarios in minime conpetenti iudicio respondere, maxime cum hoc tempore, quod superius dictum est, unusquisque clarissimorum vel spectabilium iudicum, si tamen propter causas praedictas ita usus tulerit, et integras adeuntibus aures praebere et omni postposita invidia, omni spreta gratia recto proposito potuerit
7 iudicare. Quam formam etiam in militari parte volumus observari nec passim aliquem armatae militiae sociatum longinquis partibus trahi, sed in locis apud conpetentem iudicem pulsari, nisi tamen super maximis et necessariis causis et militarem iudicem in locis excedentibus fuerit accusatus: || ⌜non ignorante eo⌝, cuius ex interpellatione aliquis secundum datam formam in longinqua fuerit protractus examina, quod, si culpa sui fuerit dilata cognitio vel minime actioni suae adfuerit vel delata probaverit, pro calumnia quidem poenam luat legibus constitutam; pro vero pecuniaria causa post dispendia, post sumptus, considerata quantitate postulatorum vel medii itineris intervallo, condemnationem pro aestimatione iudicis sustinebit. || Nam dignum est eos, qui maiorum nostrorum nostrarumque legum, avaritia stimulante vel invidia incitante, fines perturbare seu castra perfringere conabuntur militantum, saltem intimato, quo
8 magis puniuntur, dispendio refrenari. Ergo consulite vestris commodis, nostris saluberrimis parete praeceptis. Nemo a nostra pietate maioribus occupata vel a magnificentissimis seu inlustribus iudicibus nisi in maximis ac necessariis, quod superius cautum est, rebus publicis vel debitis exhibitionis subsidium poscat. Nam si quis aliter quam edicta continent petulanti animo his despectis maiorem iudicem vel nostram primum contra ordinem legum adierit maiestatem, sciat se non solum litis iacturae atque plus petitionis

> *Iust. 7, 51, 4*
> || *incipit* ⌜non ignoret is⌝
> || *finit*

---

51 discunt *Φ* sacram *H* in *(om. E)* minime] inminere *Φ* maxime .... **55** iudicare *om. O* **52** quod] ut *E* clarissimorum] *sic HNE*, clarissimum *reliqui* expectabilium *N S Φ* **53** iudicium *NKL* propter] pro *H* praedicta *K* ita usus tulerit] ita ut sustulerit *HE*, obtulerit *Φ* et integras] integras *K* **54** et omni] in omni *H*, in omnia *K* indicia H^{a}, inuicia H^{b} omnis *HNKLΦ* expreta *H*, praeca *L*, prae *K* proposita *K*, praeposito *L* **55** uolumus] id uolumus *H* obseruare *HNCK* aliquem *om. Φ* **56** militaem *(sic) K* sociatu *N* longis quis *S* parentibus *Φ* trahit *K*, *om. E* **58** et militarem] et apud m. *O*, militarem *K* in *om. G* excidentibus *OHGΦ*, exsedentibus *N* **59** ignorante] ignorantiae $GEP^{1}MS$ eo cuius *om. G* ex *om. H* aliqui H^{a}, aliquid H^{b} **60** datum *KΦ* formam] firmum *Φ* in *om. H* longinquam *PMSKL*, longinquo *O* **60/61** examina] examine *OGEK*, examinem *S*, exanima *N* **61** quod] a quo *G*, ad quod *S* delata *E*, dilatum *O*, dilatata *HG* cogniti *G* minima *KL* **62** actioni] *sic EPM Iust.*, accusationi *O*, actionis *reliqui* adfuerit] fuerit *O* delata] *sic HEKL Iust.*, dilata *O et reliqui* probauerit] non probauerit *O* pro calumnia] pro calumniam *NK*, calumniam *G* **63** poenam luat] poena luat *NΦ*, poenalem aut *G* constituta *N* uero] uiro *G*, *om. H* **63/64** pecuniaria] pecuniali *H* **64** post sumptus] pro sumptus *G*, post disumptos *K* **65** postulaturum *N* inteluallum *G*, *om. O* condemnatione *GΦ*, contemplationem O^{a} **66** pro aestimatione (extimatione *H*)] praesumatiotione *G* eos] ut quos *G* **67** qui *om. N* nostrorum nostrarumque] nostrarumque *NEΦ*, nostrarum *H* auaritia .... incitante *om. O* auaritia] auxilia $GP^{1}MS$ stimulatae *G* inuidia] iudicia $GP^{1}MS$, *vacuo spatio relicto om. C* **68** finis *NK* perturbant *O* seu castra .... **69** puniuntur *om. O* conabantur *E*, *om. GS* militantum] *scripsimus: cf. v. 80*, ibi tantum *E*, alii tantum *H*, habitantum *NCP*, habitatum *Φ*, habit testantum *G*, habitis tantum *reliqui* intimato] *sic HNKL cum Cui. ed. 1 in margine*, intemptato *E CPΦ*, intemptatos *M*, intemptemus *reliqui* quo] qui *Φ* **69** puniantur *C: recte* ergo *(om. E)* consulite (consulete *PM*, cum solitae *E*, consulte *NS*, consulenti *Φ*, consolatſ *(sic) K*)] consulite ergo *O* commodis *om. K* nostris *om. K* **70** parete (parite *N*, parere *HEKL*) p.] praeceptis parete *O* a] ad *SKL* nostrum pietatem *KL* uel a] uel ad *HNKL*, uel *E* **71** in *om. ONE* necessariis] necessariis rebus *O* quod superius .... **72** debitis *om. O* quod] quo *Φ* superius cautum est (est c. *H*, cautum *E*)] super iudicatum est *N* **72** rebus] si *S* publicis uel] *melius* uel publicis debitis] litis *Φ* exhibitionibus *E* poscant *N*, pascat *K* qui *K* quam edicta] *scrib. cum Pith. (ad Cuiac.)*, quam edictum *O*, quam dicta EP^{s}, quae dicta *reliqui* **73** continet *OΦ* petulanti .... despectis *om. O* petulanti animo his] petulantia nemo his *N*, petulantia modis *Φ*, petulanti a his *S*, petulantes animi his *E* despectis] *sic* CP^{a}, dispectis *HNEKLΦ*, desperatis *reliqui* maiores *O*, *om. H* iudices *O* nostre *H* primum .... **74** legum *om. O* primum] promant *Φ*; *fortasse* prius **74** adiret *S*, dierit *N* iacturae] *O cum Sichard.*, iacturam *reliqui libri* atque plus ... **75** periculo *om. O*

periculo, verum etiam conpetenti motui fore subdendum. DAT. V ID. OCT. CONSTANTINOPOLI VALENTINIANO A. VII ET AVIENO VC. CONSS.

INTERPRETATIO. Si quis adversarium suum aut repetitione aut criminis obiectione pulsaverit, in provincia, in qua consistit ille qui pulsatur, suas exerat actiones nec aestimet adversarium suum alibi aut longius ad iudicium pertrahendum: illi vero qui pulsatus fuerit, si iudicem suspectum habuerit, liceat appellare. Simili etiam et militantes ordine teneantur, ut et ipsi apud conpetentes iudices, quas conpetere sibi credunt, exerant actiones, quia omnibus legibus constitutum est, ut actor rei forum sequatur.

BREV. *(O[om. int.]HNG [textus, cuius suo loco (fol. 303^{b}) non extat nisi principium usque ad* 2 gestienti *(G^{α}), particulae quaedam fol. 303^{a} novellae Valent. 35 (34) interpretationi adnexae sunt, hoc quidem ordine servato, ut post* 57 et necessariis .... 69 puniuntur *sequantur* 1 edictum ... 3 uenalem *(G^{β}), denique* 35 neglexisse ... 40 aduersarios; *inscr. subscr. int. suo loco habemus] EX [incipit* 80 et militantes*] CPMSKL, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.]; decurtati omisso textu omnes fere inscriptionem subscriptionem interpretationem, Fuldensis interpretationem usque ad* 80 appellare *exhibet. Ex codicibus fragmenta minora continentibus D [Paris. 12445] inter Theodosiani 9, 1, 11 inscriptionem et textum interpretationem nostram interponit sub praescripto* 'ex interpretatione legis martiani' *addito in fine* 'secundum has leges decreuit carthaginense concilium capitulum xxx', *Phillipp. 1741 in margine inferiore fol. 191^{a} eadem exhibet, praeterea in fol. 13^{b} interpretationis principium [usque ad* 80 appellare*] sub praescripto* 'et item leges dicunt'*).*

Adhibuerunt novellam aut interpretationem L. R. BVRG. 33, 1 (cf. v. 77—79), IVST. 7, 51, 4, CAPITVL. ANGILRAMNI IV in fin. (rubricam et v. 48 = 82). VII [= Benedict. Levita add. IV, 18] (v. 77 sqq.). XXIX (v. 79/80), alii quos negleximus. HINCMAR (ed. Hardouin in Actis Conciliorum V [1714] p. 1348) sub praescripto 'et item leges dicunt' *interpretationem servat usque ad* 80 appellare.

75 periculum *H* motui] *sic HKL Cui. ed. 1,* mutui *NCPM*, mutua *S*, multae *O cum Pith. (ad Sichard.)*, metu *E cum Pith. (ad Cuiac.)*, morti *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* fore] forte *Φ*, fori *O* 75/76 dat. u (ui *EKLΨΘΩΞ Paris. 4408. 4414. 4415*, ii *O*, prid. *G*, *om. Epit. Mon.)* id. (kl *G*, non. *O*) oct. constantinop. (consol. *E*, *om. Ξ*) *(hic finit O)* *(ins.* prae *G*, ppo *Paris. 4408)* ualent. (constantino *Ξ*) a. *(om. CPMS Leid.)* uii (ui *Paris. 4411. 4415*, u *Leid.*, iiii *Ψ Θ Paris. 4413*, *om. Paris. 4414*) et auieno *(sic EC Paris. 4414. 4415 Epit. Mon.*, abieno *NPMS Paris. 4409. 4410. 4411*, auiano *G*, abndtio [= abundantio] *H*, albino *reliqui)* uc. *(HKΘ Paris. 4408. 4413*, uir cl *Paris. 4409*, uic *ΩΞ*, uicariis *G*, *om. reliqui)* conss. *(om. NGEK Paris. 4410. 4414. 4415) libri* 77 aduersarium suum] *sic NESK^{b}ΨΘΩ Paris. 4409 Epit. Mon.*, aduersarium *reliqui* aut *om. N* repetitione] repetitionem *ΩΞ*, ad repetitionem *N Fuld.* aut *om. Ω^{1}* criminis] criminales *Ξ*, certis *PM*, certe *S* obiectione] abieccionem *Ξ*, subiectione *L*, subactione *K^{a}* 78 consistet *H* ille] illi *Fuld.*, *om. S* exerat] exerceat *G* accionem *Fuld.* extimet *H*, stimet *Ξ Fuld.* 79 suum *om. H* aut] ad *Ξ*, *om. H Paris. 4409* iuditii *G*, iudicem *N* protrahendum *Ξ* illi uero .... 80 appellare] *cf. quos locos attulimus ad nov. Valent. 35 (34), 183* illi] *sic Ξ Fuld. cum Capit. Angilramni 7 et Cui. ed. 1*, ille *reliqui* pulsatus fuerit] pulsatur *C* 80 susceptum *Ξ* appellari *HNGΩ* ut et] et ut *Ξ*, et *E* ipsis *K^{a}* 81 exerceant *G* 82 ut *om. H* auctor *EXSΨΘ Paris. 4409* furum *Ψ^{b}*, foro *N*, furmam *Ξ*, futurum *Ψ^{a}Θ*

II. DE INDVLGENTIIS RELIQVORVM.

ii] *om. O*

Nov. II (450 post Oct. 11).

IMPP. VALENTINIANVS ET MARCIANVS AA. PALLADIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Curae nobis est utilitati humani generis providere; nam id die ac nocte prospicimus, ut universi, qui

---

1 ualentinianus et] ual *Paris. 4409* martinianus *E* aug. *G*, *om. O* ppo] po *Φ*, pf *Paris. 4409*, praeposito *OS* curiae *P* | 2 utilitate *K* prouideri *XCPMS* id] in *K* die ac] die hac *HS*, de hac *O* prospicimus] prius praecipimus *E^{1}*

sub nostro imperio vivunt, et armorum praesidio ab hostili impetu muniantur et in pace
libero otio ac securitate potiantur. Ideoque mirati sumus laudabilem suggestionem celsi-
tudinis tuae, quae praeter alias virtutes, quibus sublimitas tua plurimum pollet, etiam
humanitatem tui culminis evidenter ostendit. Nam debitorum, quae in reliquis trahun-
tur, exactionem molestiam esse testatur obnoxiis ac merito postulavit, ut praedicti debi-
tores sacra nostra indulgentia liberentur. Quapropter admirabilem insinuationem tuam
1 probandam esse censuimus. Cesset igitur pro securitate provincialium exactio reli-
quorum et a sextae indictionis initio usque ad finem quintae decimae nuper elapsae
debita deleantur, sive ex possessionibus † liberari vel patrimonialis templorumve aut civilis
fiscalisve iuris, seu in auro seu in argento seu in speciebus vel in metallica quacumque
materia aliove quolibet conlationis titulo in publicis calculis residere noscuntur. Et sive
arcae sublimitatis tuae sive thesauris sive sacro debentur aerario, sive cellariis vel pri-
vatae rei nostrae aut dominicae domui, sive operibus huius inclitae urbis, omnia conla-
toribus nec non curialibus seu cohortalibus seu provincialibus officiis et aliis, quicumque
2 reperiuntur obnoxii, remittantur. Et ne qua liberalitatem nostram caligo fraudis valeat
inpedire, etsi in privatum contractum vel in cautionem debitum publicum transisse vel
novatum esse dicatur aut si quis curialis exactor vel cohortalis conpulsor pro obnoxio
3 se intulisse commemoret, nihilominus liberalitas nostra firma permaneat. Curialibus
etiam et cohortalibus nulla super exactionibus adversus obtiones vel actuarios vel devotis-
simos milites querellae permittatur occasio, ita ut et obtiones et actuarii et devotissimi
milites invicem taceant et nullam adversus curiales seu cohortales vel conlatores seu
officia provincialia seu decuriones moveant pro debitis publicis actionem, etiam si quas

---

3 nostri *N* hostili] hostium *O* muniuntur *HPMS* in *om. E* 4 otio] itio *K* potiantur] potiuntur *PS*, patiantur $H^b G$, patiuntur $H^a K$, puniantur E^t, ponuntur *M* miserati *H*; *fortasse* admirati 5 quae] *sic KLΦ cum Cui. ed. 1*, quibus *O*, *om. reliqui* alias] illas *H* sullimitas *O* etiam *om.* G^1 6 humanitatem] humanitate *PMS*, ad humanitatem *K* 7 exactionum *E*, exactione *N* molestiam] molestam *OH cum Cui. ed. 1*, molestium *Φ* obnoxiis esse testatur *O* obnoxius *G*, obnoxii *E* 8 nostram *K* qui propter *S* 9 probanda *Φ* censuimus] *HNGEXCKΦ*, censemus *reliqui* cessit *NSΦ* sicuritate *M* 10 a sextae indictionis (inditionis *GS*, indictiones *EΦ*) initio (indicio $P^1 MS$)] a sexta indictione *O*; *ea incipit a. 437 Sept. 1* ad finem (*ins.* ad *S*) quintae decimae] *finit a. 447 Aug. 31* lapse *H*, alapsae *GK* 11 diluantur *E* siue ex .... 12 iuris *om. O* siue] sibi *N*, suae *G* liberali *N*, liberaria *E*, liberalibus *G*, aerarii *Cui. ed. 1 in margine*; *expectaveris* emphyteuticarii *Seeck* patrimoniales *K* templorumue] *scrib. cum Cui. ed. 1 et Pith. (ad Sichard.)*, templorumque *G*, temporumue (temporum uel *Φ*, temporum *H*) *reliqui* 11/12 ciuilis (-es *E*) fiscalis(-es *E*)ue (que *H*, uel *KL*)] fiscalis ciuilis fiscalisue *XCPMS* 12 seu in argento seu in auro *O* seu in auro] suae in a. *G* seu in speciebus (specibus *E*)] siue (seue K^a) in sp. *K* uel in] uel *K* metallis *E* quaecumque *ESΦ* 13 materica *N* consolationis *G* resedere *NGΦ* et siue] siue *SΦ*, et si *E* 14 archae *XK*, arcis *G* thensauris *HP*, theauris *K* sacro aerario debentur *H* siue cellariis .... 16 cohortalibus *om. O* cellariis] *scrib. cum Cui. ed. 1*, cellarii *HNEΦ*, celarii *K*, cellario *reliqui*; *vocem* cellarium *pro summo omnium cellario neque scriptores neque inscriptiones confirmant* 14/15 priuatae] prauitate *G* 15 rei] seu *N* nostra *N* aut] ut ad *S* domui] domus *HEXCPMS* huius] siue *S*, siue huius *KL* inclinatae *Φ* orbis *Φ* 15/16 conlatoribus] consultoribus *KL* 16 nec non] nec non et *H* coho(-a)rtalibus *GK* et aliis *om. O* quaecumque *N*, quibuscumque *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* 17 rei pereuntur *K* ne qua] neque *E*, ne quam *Φ* libertatem *C*, libertate *G* nostra *G* calico *K* fraudes *NG* ualeat] possit *OC* 18 etsi .... 19 dicatur] *cf. nov. Maiorian. 2, 21 sq.* etsi] si *O* priuatu contractu *G* cautionem] *sic NXCKΦ*, cautionibus *H*, cautione *reliqui* publicum debitum *O* 19 nouatum] locatum *G*, notatum *Φ* aut] ut *G*, *om. H* quis] qua *K* exactor] uel exactor *N* coartalis *G* 19/20 pro obnoxio se (si *S*)] prout noxiose *G* 20 intulisse *om. Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* libertas *EXC* 21 coartalibus *G* super exactionibus] *sic E*, superactionis *K*, super exactiones *O*, superexactionis *reliqui* obtionis *EKL*, obiectiones *H* acturius *K* 21/22 deuotissimus *K* 22 quaerela *Φ* ut et] ut *NGXCK* obtiones] obiectiones *H* actuarios *H*, actuali *S* et deuotissimi] deuotissimi *E*, et deuotissimos *H* 23 in inuicem *H* nulla *G* seu] seo *K* coartales *G* uel conlatores .... 24 actionem *bis XPM* uel conlatores .... 24 prouincialia *bis* C^a uel conlatores *om. H* seu] seo *K* 24 prouincialium *H* decuriores G^a, decurionum *H* pro debitis (prouidetis *H*) publicis *om. O* actionibus *H*, questionem *O*

4 expensas se pro aliis intulisse contendant. Praeterea quidquid ex titulo senatorii follis
5 in provinciis debetur, hoc quoque remitti iubemus. Si quid autem ex quintae decimae indictionis vel superiorum temporum debitis ad expensas primae indictionis seu posteriorum temporum deputatum est et si quid ex naulis ac pretiis materiarum et relevatis vel donatis aut translatis atque adaeratis vel ab arca sacratissimae Constantinopolitanae urbis debetur, id huius donationis beneficio non tenebitur. Sed et si quid in auro vel in speciebus vel in materiis civitatum operibus deputatum est et hoc erogatum non esse monstratur, eius quoque ratio servetur intacta nec possint debitores huius donationis auxilio niti, sed conpellantur hi, qui noxii reperiuntur, inplere suscepta opera et sumptuum reddere rationes. Nec enim oportet hanc liberalitatem nostram eo usque protendi,
6 ut in aliorum lucra iniuste proficiat, quod ornatui urbium delegatum est. Sentiant universi, quantum sibi pietas nostra profuerit, et in posterum devoto animo pensitationes publicas solvant qui se sciant praeteritis debitis liberatos, Palladi p(arens) k(arissime)
7 a(tque) a(mantissime). Inlustris igitur et praecelsa magnitudo tua huius saluberrimae pragmaticae legis moderationem per universos populos ac provinciarum iudices edictis propositis divulgari curabit, ut securi et beneficium nostrae pietatis et securitatis suae fructum libenter agnoscant. SCRIPTA PALLADIO V(IRO) INL(VSTRI) P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ORIENTIS, HERMOGENI V(IRO) INL(VSTRI) COMITI SACRARVM LARGITIONVM, GENETHLIO V(IRO) INL(VSTRI) COMITI RERVM PRIVATARVM, MAXIMINO V(IRO) INL(VSTRI) COMITI ET PRAEPOSITO SACRI CVBICVLI . . . . . D. N. VALENTINIANO A. VII ET AVIENO VC. CONSS.

---

25 expensus *H* intitulisse *X* senatorii] *scrib. cum Cui. ed. 1,* senatores Φ, senatoris *reliqui libri* follis] polles *G*, ullis Φ, publicis *E*, solidis *S cum Pith. (ad Sichard.)*, solidis follis *KL*, *om. O* **26** debitor *NGXC* remitti] non mitti *PMS* quis *H* ex quintae decimae . . . . . **27** temporum *om. G* ex] a *O*, ad *PMS* **26/27** quintae decimae (quindecimae E^b*XC*, quintae *N*) indictionis (indictiones *H*, inditionis *SK*Φ)] *vide ad v. 10* **27** temporum *om. H* primae indictionis (inditionis *S*, *om. K*)] *a. 448 Sept. 1 — 449 Aug. 31* **28** quis Φ ac] haec *G*, aut *E* et (ex *G*) reuelatis *GC* **29** tranlatis *K* atque] et *O* ab *om. N* archa *OGXS*, arcas *K* constautinapolitanae *P*, constantinopoli *K* **30** id] ad *NS*, in *E*, *om. O* beneficio donationis *O* non *om. O* et si] si *G*, et *N* quid] quicquid *N* **31** in speciebus] in specibus *N*, speciebus *OSK*Φ ciuitatum] comitum *OPMS* operibus *om. O* et hoc] hoc *N*, de hoc *G* **32** intacta] ita *G* possent *G*Φ, possit *E* **33** auxilio] benefitio *O* niti sed] noti sint *G* hic *XC* **33/34** sumptum *GPM* **34** rationis *NGE* hanc] eam *S*, ea *PM*, ana *X*, *vacuo spatio relicto om.* C^1 libertatem *E* **35** lucra] solacia *OPMS cum Pith. (ad Sichard.)*, *om. G* quod ornatui] cur natui *N* delegatum (delegatu. *S*, diligatum *K*) est] delegatur *O* sentiant . . . . . **36** profuerit et *om. O* sentiant] sensiant *M*, censemus *S* **36** quantum sibi] si tantum *S*, si tantum sibi quantum sit *H* et] ut *S* in postero *G*, in posterum ergo *O* deuoto] debito E^a pensitationes] pensationes (-is *L*) *KL*, pensiones *E*, pensent actiones *G* **37** publica *E*, *om. O* qui se (*om. E*) sciant (sciunt *O*)] quis sciant *N*, quiescant *K* praeteritis] publicis *O*, praeter ius Φ liberatus *N*, libertos *G*, obligatos *O* palladii *S*, palladio *N*, pallidi *GK* **37/38** pkaa] *sic OC*, pk *HNXPM*, pk et Φ, p kl ag *G*, pk aq am *L*, pk atq am *K*, pk atque amantissime *E*, parens karissime *S* **38** inluster *H* praecelsa magnitudo tua] *sic perscr. E*, praecelsa mt. (mat. *X*) *XC*, pmta *NPM*, pmt. *O*, pcla. mfat. *K*, pclm infat *L*, praef. mft Φ, precella (preclara *S*) magnificentia tua *GS*, tua *H* saluberrima *C*, saluberrimi K^a **39** praugmaticae *HEK*, praumaticae *L*, praumaciae *G*, prigmaticae *N*, pragmatici *XPM*, *om. O* legis *om. X* moderationem] *sic OHS*Φ, moderatione *reliqui* per uniuersos] peruersos *K*, per diuersos *L* ac prouinciarum iudices *om. O* edictis *post* uulgabit *O* **40** propositis] prompte *XC* diuulgari (*sic C*, diuulgare *X*, deuulgari *GS*, die uulgare *PM*, deuulgare *reliqui*) curabit (-uit *NEXK*Φ, -bitur *S*)] uulgabit *O* securi *om. O* et beneficium] beneficium *H* securitatis] sanctitatis *PMS* **41** agnoscat *H*, agnoscent *L*, cognoscent *K* **41/43** scripta palladio ū. inl. *om. et* ppo orientis hermogeni ū. inl. *post* maximino ū. inl. *Paris. 4411* **41** scr. . . . . **43** maximino ū. *om. Leid.* scr. . . . . **44** cubiculi *om. Ω Paris. 4408. 4414. 4415* scr. . . . . **44** d. *om. Epit. Mon.* scr. . . . . **44** ualent. a. *om. Paris. 4409 Vat. 1048* scr. . . . . **44** conss. *om.* Ψ'Θ **41/42** ppo (pf pa *KL*, praeposito *OS*, praefecto *C*) orientis] o pro cunctis *H* **42** hermogeni] e hermogeni G^a, hermogeniano *KL* comiti] et *H*, *om. Paris. 4411* sacrorum *H* largitiorum *N*, largionum *K*, largiter *X* genethlio] *sic scrib. secundum concilii Chalcedonensis a. 451 habiti praescripta (cf. Hardouin, Act. Concil. II p. 53/54. 273/74)*, genetrio *H*, geneclio *NCPMKL*, geneglio *Paris. 4411*, genedio *GX*, genesio *E*, gitecilio *O*, gitelicio *S* **43** comiti] conl. *Paris. 4411* priuatorum *H*, praediotarum *Paris. 4411* maximino] maximiano *OPMS*, maximo *G* ū.] uecar. *Paris. 4411* inlustris *Paris. 4411* comiti et] *om. Leid.*

INTERPRETATIO. Lex ista hoc continet, ut per provincias relaxatae beneficio principis tributorum reliquiae non quaerantur, tamen quod exactum est, si apud exactores resedisse constiterit, id praecipit, ut publicis debeat utilitatibus non perire, sed quod exactum est a retentatoribus thesauris inferatur et a provincialibus vel a possessoribus quod solutum non fuerit non quaeratur.

BREV. *(O[om. int.]NHGEXCPMSK, item selectis tamen lectionibus LΦ [om. subscr. int.]; decurtati textu omisso inscriptionem subscriptionem interpretationem omnes fere exhibent, Fuldensis interpretationem integram servat). — Ad interpretationis v. 45 sq. spectat Benedict. Levita (MG. LL. II, 2 p. 17 sqq.) I c. 369.*

Paris. 4411 praepositu *Paris. 4411*, proposito *E*, ppo *GPM Leid.* sacria *N*, sacrio *Leid.* **44** cu(*vel* -o)bili *N Paris. 4411*, cupicule *Leid.* *Dies mensis locus deficiunt in libris (extat* dat. lex *Vat. reg. 1048 Paris. 4409*, dat. *L*, ppta *Ω). Paris. 4408 habet* data iii non mar rom *interpolata ex nov. Valent. 1, 3 eodem anno eodemque sub titulo data. Datam esse novellam nostram post oct. 11 praecedens novella (Marcian. 1) docet* d. n.] dnn *K*, domn *Paris. 4411*, dom nr *Leid.*, domino *O*, domno *Paris. 4408. 4414. 4415*, domini *NEXC*, domni *GΩ*, dominici *S*, *om. L* ualentinianum *Leid.*, ualentiniani *G XCPMLΩ*, ualente *Paris. 4408* a. uii .... conss. *om. Leid.* uii] uiii *X*, ui *O Paris. 4414. 4415*, 4 *C*, xuii cons. *Vat. 1048 Paris. 4409*, *om. E* auieno] *sic OXC Epit. Mon.*, auiano *G*, albino *HE Vat. 1048 Paris. 4408*, abein *Paris. 4411*, abiegno *Paris. 4414. 4415*, abieno *reliqui* **45** sta *H* principe *Fuld.* **46** tributarum *Ω* reliquae *HNXCK¹Ω Fuld. Epit. Mon.* quaerentur *ΨΘ* tamen] amen *Fuld.* exactum] actum *ΨΘ* exactore *N Fuld.* residisse *HNXCΨΘ*, residere *PMS* **46/47** contetuerit *Fuld.* **47** praecipit] praecipis *G*, precipet *H*, praecepit *NEXCKΨΘΩ Fuld.* perisse *H* quod] si *Fuld.* **47/48** a retentatoribus] a retentoribus *GΨ*, a retentatibus *K*, a retentantibus *L*, senatoribus *H* **48** thesauris] thensauris *HPM*, in thesauris *ΨΘ* infer.tur *(sic) Fuld.* et a] et ad *K*ᵃ*ΨΘΩ* a p.] a possessioribus *M*, possessoribus *N* quod *om. Fuld.* solitum *C*, sultum *N*, solute *Fuld.*, non solutum *ΨΘ* non *om. E*

III. DE PRAEDIIS CIVITATVM OMNIVM.

iii *om. C* praesidiis *Θ (lat.) Paris. 4413* ciuitatem *Ξ* omnium *om. PΦΞ Epit. Mon.*

Nov. III (451 Ian. 18).

IMPP. VALENTINIANVS ET MARCIANVS AA. PALLADIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O ORIENTIS.

Avaritiae suae culpam arguit, qui pro possessionibus, quas detinet, debitas functiones inferre cunctatur. Itaque inter ceteros egregios actus, quibus rei publicae tua sublimitas prodest, etiam suggestionem de praediis iuris civilis oblatam iure laudamus, per quam postulatum est, ut, si qui memorata praedia dempto civili canone consecuti sunt, veterem
1 canonem in posterum cogantur agnoscere. Celsitudo igitur tua id nobis placuisse cognoscat, ut, || si qui ⸢vel⸣ ex titulo donationis vel ex emptione sive ex alio quolibet titulo possessiones ⸢ ⸢iuris civilis, tantummodo⸣ quae huius iuris esse vere probantur, cuiuslibet civitatis et praecipue huius aeternae urbis, cui maiorem debemus favorem, tam civilis, ut dictum

Iust. 11, 70, 5
|| *incipit* | ⸢vel⸣ *om.*
⸢ vel domus vel ergasteria | ⸢iuris dumtaxat civilis⸣

---

1 imperatorum *G* ualens *Paris. 4414* marcianus] arcadius *N Paris. 4410* aa.] aug *G*, ad *ΨΘ*, *om. O Leid.* palladio] ad palladium *Epit. Mon. Iust. (I)*, *om. G Paris. 4409 Iust. (KO)* ppo orientis] praeposito orientis *S*, pf. orientis *KL*, ppo *Paris. 4410. 4413*, pp *Iust. (I)*, preposito *O*, praefecto *G*, *om. Paris. 4409 Iust. (KO)* **2** pro possessionibus] pro pessionibus *S*, pro possessionibus suis *Φ Paris. 4408* detenit *NK*, detinent *HXPM* debitas] *H NΦ*, debita *E*, *om. reliqui* **3** cunctatus *XC*ᵃ, cunctantur *HΦ*, moratur *O* tua *om. H* **4** prodeest *HEPM* etiam *om. H* suggessiones *H* iure ciuili *E* oblata *N*, oblato *H*, sublatam *EΦ* laudamus] l. aetiam *H* quem *H* **5** quis *K* dempto] adempto *HN EK*, adepta *Φ* consecute *K*ᵃ, consequuta *C* sunt] sint *O* ueterem] ut ueterem *KL* **6** coguoscere *O* **7** placuisset *K* **8** ex emptione] *sic HPM Iust.*, emptione *S*, ex(c)eptione *XC*, ex emptionis *reliqui* siue] uel *H* alio quolibet] aliquolibet *K*, alio modo quolibet *XC* **8/9** possessionis *HNESK* **9** iures *E*ᵃ ciuili *NE*ᵃ **9/10** tantummodo quae huius iuris esse uere probantur] *sic Iust.*, tantummodo qu(a)e (qua *Φ*) *reliqui libri nostri*, *om. O*, tantummodo et *Sichard.* **11** pauorem *S* tam ciuilis ..... **12** possessiones *om. O* tam] nostrae *S*

est, iuris quam etiam agonotheticas possessiones, ⸢ex⸣ consulatu Auxonii et Olybrii dempto civili canone acceperunt, ⌈ inpositum ⸢praediis⸣ canonem iuxta fidem publicorum monumentorum ⸢civitati⸣, ad quam ⸢praedia⸣ pertinuerunt, praebere ⸢iubeantur⸣ ‖: ex praesenti quoque quarta indictione, cessante praeteriti temporis canonis exactione, manente penes eos successoresque eorum et detentatores inlibato dominio. ‖ Nam si privatis viris debita non patimur denegari, multo magis praebenda sunt civitatibus quae iure debentur, cum sufficiat possessoribus, quod apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat.
2 Si quae tamen possessiones iuris civilis canonem privatis largitionibus in praesenti praebent vel numquam ademptum vel postea inpositum, ad hanc ⸢pragmaticam⸣ iussionem non pertinebunt, sed privato aerario canonem, quem nunc agnoscunt, inferre ex more debebunt, dominio firmiter apud eos successoresque eorum et detentatores pari modo permanente. ‖
3 Illud etiam dispositionis culminis tui probamus atque firmamus, ut, si qui cuiuslibet iudicis commotione multati sunt et partem seu totam multam adhuc debere noscuntur, id quoque indulgentia nostrae clementiae perfruantur, ut nullam sustineant exactionem, Palladi p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime).
4 Celsitudo igitur tua haec, quae per hanc pragmaticam legem sanximus, rectoribus provinciarum declarare non differat, ut et civitates et possessores et ceteri, de quibus haec constituimus, utilitati suae consultum esse laetentur. DAT. XV KAL. FEBR. CONSTANTINOPOLI MARCIANO A. I CONS.

⸢a⸣
⌈ eos | ⸢eis⸣
⸢ciuitatis⸣ | ⸢eaedem res⸣
⸢iubemus⸣ | ‖ *finit*
‖ *redit*
⸢pragmaticam⸣ *om.*
‖ *finit*

---

12 agonotheticas] *sic HNC*ᵇ *Iust.(K)*, agonothecas *Φ*, abonothe(*vel* -te *vel* -thei)ticas *XC*ᵃ*PM*, exbonoteticas *S*, ex bono agonot(h)eticas *KL*, infet theudicas *E* 12/13 ex consulatu .... 13 canone *om. K* ex consultu *H; respondet a. 379* 13 auxonii] *sic HNXC*, auxoni *Φ*, auxononii *Iust. (O)*, ausonii *KL Iust. (K)*, ausoni *E*, albonii *PMS*, albini *O* olybrii] *XC PKL Iust. (OI)*, olybri *M*, o(*vel* ho)librii *OHS*, olibri *EΦ*, colebri *N* dempto] tempto *H*, de empto *E*, adempto *Φ*, id empto *N* acciperunt *EK* 14 inpositum (-to *K*) praediis] in posterum praediorum *O* 14/15 munimentorum *NS*, momentorum *K* 15 pertinuerunt (-rint *M*)] pertinuisse noscuntur *O* 16 quarta indictione] *incipit a. 450 Sept. 1* 17 cessante *om. O* praeteriti .... manente *om. Φ* canonis] *Sichard.*, canonum *O*, canonem *K*, canone *reliqui* exactionem *ONK* paene *E* 18 detemptatores *K*, detentores *S*, detentores eorum *O* inlibato] *sic OHE*, inlibatae *K*, inlibata *reliqui* 19 priuatis uiris] priuatis iuris *C*, priuati iuris *O Iust. (KO)*, priuati sui iuris *E* patiamur *HK* 20 ciuitatibus quae] quae talibus *O* 21 sufficiat possessoribus] sufficientia possessoris *H* dominum *S* in *om. H* 22 ex] et *K* si *om. K* quae] qui *OEΦ*, quid *N* 23 possessiones] possessionis *O*, egregius possessionis *E*, egregios (-us *L*) actos (-us *L*) possessionis *KL* iuri *E* canone *N* largitionis *S*, largionibus *K* 24 praesente *K* praebent uel numquam] praebentum nuper *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* adeptum *N*, ab impetum *E*

25 pagmaticam *N* iussione *K* 27 dominium *E*, domino *NS* 28 detentatores] detemptatores *K*, detentores *OS*, de retentatoribus *H* 29 dispositionis] ex dispositione *O*, expositionis *E* probamus atque *om. O* 30 iudices *N*, iuris *OS* commotione] commotionem *XM*, commutationem *C*, commutatione *E*², communitione *E*¹, communione *S* et partem] et quantitatem *E*, et quantitate *PM S*, seu quantitatem *O* seo *K* 30/31 debere] dare *O* 31 id quoque] ii quoque *O*, ideoque *N* indulgentia (indulgentiae *H*, indultu *O*) nostrae clementiae] n. c. indulgentiam *K* profruatur *H*, perfruor *S* ut nullam ... 32 exactionem *om. O* ut] *sic S recte*, et *libri reliqui* nullum *N* 32 exactionem] actionem *S* palladii *S*, palladio *N* pkaa] *sic OXCPM*, pka *H*, pk *Φ*, p̄k aug̅ *N*, p̄k. a̅q. a̅m. *K*, pk adque amantissime *E*, parens karissimae aug̅. *S* celsitudo] inl̅. celsitudo *H* 33 praugmaticam *H*, pagmaticam *N* sancimus *OHPMS* 34 deferant *N* ciuitates et] ciuitatis *E* et ceteri .... constituimus *om. O* 34/35 utilitatis *HSK* 35 laetantur *M*, latentur *N* 35/36 dat. xu (*sic HEK Paris. 4415 cum Sichard.*, ui *ΨΘ Epit. Mon. cum Pith. [ad Sichard.]*, u *reliqui*, *om. Ξ Paris. 4413*) kal. febr. (septb. *N Epit. Mon.*) constantinop. (*om. O Epit. Mon.*) marciano (martiniano *E*, *om. Paris. 4413*) (*hic finit N Paris. 4409. 4410*) a. (*om. PK Leid.*) i (*sic HXC Paris. 4408. 4411. 4414. 4415*, ii *O*, *om. reliqui*) cons. (*om. EK Paris. 4414. 4415*) *libri*

INTERPRETATIO. Si quid de fiscalibus agris vel aedificiis donatione principis vel venditione vel qualibet ratione ad privatos fortasse pervenerit, id lex ista constituit ut soluto canone a possessoribus in perpetuum teneatur et, inpletis fiscalibus debitis, illi qui possident heredibus suis relinquendi aut quibus voluerint donandi habeant potestatem.

BREV. (*O[om. int.]HNG[om. text.]EXCPMSK, item selectis tamen lectionibus LΦ[om. subscr. int.]; ex decurtatis Paris. 4408 inscriptionem, textus principium [usque ad* 2 possessionibus*] subscr. interpretationem exhibet, reliqui fere omnes inscr. subscr. interpr. servant, Fuldensis interpretationem solam). — IVST. 11, 70, 5. — Cf. nov. Theod. 23 § 1.*

37 quis *HΨΘ Epit. Mon.*, qui *Ω* donationem *Ω*, donacionum *Ξ* principes *Ξ* uel *om. N* 37/38 uinditione *G Fuld.*, uindicionem *bis Ξ* 38 racionem *Ξ*, traditione *Ω* ad] a *Fuld.* priuatus *Fuld.*, priuatum *S*, priua *Ξ* perueniat *Fuld.*, peruenit *S* id *om. K* ista *om. Ξ* 39 possessoribus] possessore *Fuld.*, possessoribus uel eius heredibus *Epit. Aeg.* perpetuum] *sic HCK Fuld. Epit. Mon.*, perpetuo *reliqui* teneantur *HNECΨΩ Paris. 4409*, tenuantur *Ξ* et inpletis] inpletis *H* fescalibus *G*, fiscalis *Fuld.* illi qui] illis qui *ΨΘ*, quod illi *N* possedent *N*, possedit *Fuld.* hereditatibus *ΨΘ* 40 aut] a *ΨΘ*, uel *Epit. Mon.* quibus] quidquid *Epit. Mon.* noluerint *G*, uoluerit *Epit. Mon.* donandi] faciendi *Epit. Mon.* habeant potestatem (-tes *N*)] habeant liberam p. *Ω Fuld. Epit. Aeg.*, liberam h. p. *Epit. Mon.*

IIII. DE MATRIMONIIS SENATORVM.

iiii *om. GC*

Nov. IIII (454 April. 4).

IMPP. VALENTINIANVS ET MARCIANVS AA. PALLADIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. || Leges sacratissimae, quae constringunt omnium vitas, intellegi ab omnibus debent, ut universi praescripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent vel permissa sectentur. Si quid vero in isdem legibus latum fortassis obscurius fuerit, oportet id imperatoria interpretatione patefieri ||, ut omnis sanctionis removeatur ambiguum et in suam partem iuris dubia derivare litigatorum contentio alterna non possit, negotiorum quoque cognitores ac tribunalium praesides apertam definitionem legum secuti suspensis nutantibusque sententiis inter scita incerta non fluctuent. Plana enim et facilis ad pronuntiandum via patet iudici, quotiens non est illud ambiguum, iuxta quod necesse est

Iust. 1, 14, 9
|| *incipit*
|| *addito* duritiamque legum nostrae humanitati incongruam emendari *finit*

---

1 impp. ualent. et (*om. G*) marcianus (*om. G*) aa. (aug *G*, ā *ΨΘ*)] idem augusti *O* palladio] *sic OHGEΦ Iust. 5, 5, 7*, ad pall(*vel* -l)adio *Paris. 4409. 4414. 4415*, ad palladium *reliqui nostri et Iust. 1, 14, 9* 1/2 ppo] prepo *OK*, praepositum *S*, ppm *Paris. 4410*, pm *Paris. 4409*, *om. Iust. 1, 14, 9 (CR). 5, 5, 7 (C)* 3 debent ut] debent et *K*, debent *E* uniuersis *K*, uniuerso *Φ* 3/4 praescripto] *sic HXC Iust.*, praescripti *E*, praescripta *K*, per scriptum *O*, perscripto *reliqui*, rescripto *Φ* 4 eorum *KΦ*, *om. O* manifestius .... 5 sectentur] manifeste facienda intelligant *O* cognita *HK* inhibita] *sic Iust. (PLCR^b M^b)*, inhabita *Iust. (R^a M^a)*, habita *nostri libri*, prohibita *Sichard.* declinant *XC*, detinet *Iust. (R^a)* 5 praemissas *E* si quid] si quis *HE*, sint *S*, sin *PM* uero] autem *O* in isdem .... 6 fortassis *om. O* in isdem] his *H* 6 fortasse *HEKΦ* obscurius] cognitu obscurum *O* id] ad *H* imperatorum *OS*, impetratoria *K* 7 omnis (-nes *NEKΦ*) sanctionis (sanctiones *EK [bis] Φ*, actiones *N*)] omne *O* remoueantur *HNEΦ* 8 in *om. Φ* sua *N* partem *om. O* iuris dubia deriuare (diriuare *NSKΦ*)] diriuare i. d. *O* litigatorem *N* contentio] contestatio *E* 9 posset *H* cognitores] cognitiones *OS*, res *E* 9/10 ac tribunalium ..... 10 secuti *om. O* 10 aperta definitione *NE* secuti] *HKΦ*, sicut *E*, sicuti *reliqui* 11 nutantibusque] notantibusque *NΦ*, nutantibus et *S*, et nutantibus *O*, nutantibus quoque *E*, natalibusque *H* scita] se ita *M* incerta *om. N* fluctuant *K* plana .... 13 iudiciaria *om. O* plane *S*, plenam *K* faciles *N* 11/12 pronuntiando *N* 12 uia] die *S* patit *K* quotiens] cursus *S* illum *E* ambigum *H* quo *K*

1 † iudiciaria. Magnificentia tua in causis omnibus terminandis rectum semper tramitem studens tenere iustitiae consuluit clementiam nostram super Constantinianae legis ea parte, in qua aliquid existere videtur ambiguum. Nam cum sanciret, ne senatori, perfectissimo, duumviro, flamini municipali, sacerdoti provinciae habere liceret uxorem ancillam ancillae filiam, libertam libertae filiam, sive Romanam vel Latinam factam, scaenicam vel scaenicae filiam, tabernariam vel tabernari filiam vel lenonis aut harenarii filiam aut eam, quae mercimoniis publicis praefuit, vetitis interdictisque personis adiecit etiam humilem abiectamque personam. Exinde de matrimonio magnam dubitationem in iudiciis nasci tua adseruit celsitudo, utrumne haec nomina etiam ad pauperes ingenuas feminas referri debeant easque a matrimonio senatorum praescriptum legis excludat. Absit hoc nefas illis penitus temporibus, ut credatur cuiquam dedecori data esse paupertas, cum saepe plurimis multum paraverint gloriae opes modicae et continentiae fuerit testimonium census angustior. Quis arbitretur inclitae recordationis Constantinum, cum geniales senatorios toros contaminari pollutarum mulierum faece prohiberet, fortunae munera bonis naturalibus praetulisse et divitiis, quas varietas casuum tam potest adimere quam tribuere, postposuisse ingenuitatem, quae auferri non potest, si semel nata sit?

2 Ille vero honesti amantissimus et morum sanctissimus censor eas humiles abiectasque iudicavit esse personas et matrimoniis senatorum duxit indignas, quas aut nascendi decolor macula aut vita probrosis quaestibus dedita sordentibus notis polluit et vel per originis turpitudinem vel obscaenitate professionis infecit. Ideoque omnem dubitationem,

---

13 iudiciaria *reliqui*, iudicari *H(?)*; *fortasse scrib.* iudicia dari *similiterve* magnificentia] unde magn. *O* in causis] ne in causis *E* terminantis *K* **13/14** tramitem studens] st. tr. *O* **14** teneri *N* iustitia *K* consoluit *H* supra *CPMS*, supra per *KL*, semper *E* constantiane *EK*; *scil. Theod. 4, 6, 3 = Iust. 5, 27, 1* **15** aliqui *K* **15/16** perfectissimo .... **16** prouinciae *om. O* praefectissimo *XCΦ* **16** duum uero *EXC*, dum uero *HSΦ*, diuum uero *K* flumini *M* municipalis *SK* sacerdorti *P*, sacerdotii *K* haberet *K* **16/17** ancillam .... **19** praefuit] *cf. v. 44—48* **17** ancillae filiam] uel eius filiam *O* libertam] libertae *N*, *om. OS* siue] *sic Theod. 4, 6, 3 (T)*, ciue *E*, ciuem *reliqui nostri* factam] *sic OE*; *cf. Theod. 4, 6, 3 (T)*, faciat *reliqui nostri* **18** uel tabernari] uel tabernariae *O*, tabernariae *E* filiam *om. HN* uel lenonis .... filiam *om. OS* leonis *E* harenarii filiam] arenariae *Φ* **19** aut eam] aut ea *XS*, autem *P* merci(-e *C*)moniis] *sic EC cum Theod. 4,6,3 (T) et Iust. 5,27,1*, mercimonia *O*, mercimonii *reliqui* publicis] *sic Theod. 4, 6, 3 (T) et Iust. 5, 27, 1 (VR^bM)*, publici *K*, publice(*vel* -ae) *reliqui nostri et Iust. (CR^a)* praefuit] profuit *CΦ*, uendidit *O* adiecit] adiectam *K* etiam *om. O* **20** humilem *om. G* adiectamque *N* exinde de matrimonio] *scripsimus*, ex matrimonio *reliqui*, huic *O* magnam *om. O* in iudiciis *om. O* **21** nasci (*add.* haec *E*) tua adseruit] nasci asseruit tua *O*, nascituram ac *G* utrumne *G* haec nomina ..... **22** excludat] ingenuas set pauperes feminas per hoc scriptum a matrimoniis senatorum lex excludat *O* nomina] monia *N* etiam *om. G* **22** referre *N* debeat *EPMS* a *om. NGP* perscriptum *GEKΦ* excludant G^a absit] *scripsimus*, set absit *O*, absit ut *reliqui* **23** haec *KLΦ* illis] *sic OGES*, illius *KΦ*, ullius *NL*, ullis *reliqui* penitus] *sic E*, pu(-o *N*)temus *NKLΦ cum Cui. ed. 1*, fuisse *O*, *om. reliqui* ut] et *O* credantur *G* dedecori (decoris *K*) data (*om. N*)] dedecorata *G* **24** plurimis] plures *E*, *om. O* parauerit *GK* gloria *K* opus *S* continentia *N* fuerint *G* **25** sensus *S* anguicior *G* arbitretur] arbitret uir *N* constantini *GE* **25/26** cum (*om. OG*) geniales (-lis *GEXCPMS*)] congenitale(-i *L*)s *KLΦ* **26** senatorios] *sic K*, senatorius EXC^bLΦ, senatoria us *N*, senatoribus C^a, senatorio *PM*, senatorii *GS*, senatorii ordinis *O* toros] *sic* (*vel* thoros) *OGESKΦ*, t(h)orus *CPML*, corus *X*, turus *N* pollutarium *K*, pollutorum *XC*, polluturum *N*, a pollutarum *Pith. (ad Sichard.)* faece] *sic* OP^3 *cum Pith. (ad Sichard. et Cuiac.)*: *coniectura*, face *coniecisse P(etrum) Fab(rum) ait Pith. (ad Sichard.) et sic edidit Cui. ed. 1*, facile *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)*, facere *reliqui libri* prohibere *NG*, prohibentem *O* fortunae .... **28** tribuere *om. O* **27** diuitias *K* casuum tam] sumpta *G* ademere *NG* **28** postposuisse] *sic ONΦ*, potest potuisse *XCPMS*, potest *E*, potuissae *K*, potuisset *G* ingenuitate *G* non potest *om. G* si *om. S* **29** ille uero] immo *O* honeste *ESΦ* amantissimos *K*, amatitissimus *G* et morum sanctissimus *om. G* sanctissimos *K* censor eas] censeor eas *P*, consoreas *K*, censurae has *NG* humilis *N* obiectasque *NG* **30** matrimonii *S* duxit *om. O* **31** decolor] decolorauit *O* macula] maculat *G*, maculauit *E* probrosi *G* questionibus *K* sordibus *O* notis] NEP^3K, nubtos *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)*, nutis *reliqui*, *om. O* uel per] aut *O*, uel aut *PMS* **32** orignis *M*, origenis *N*, origines *E* turpitudine *ONXPMS* obscinitate *N* inficit *K*

quae quorundam mentibus iniecta fuerat, auferentes, manentibus et solidissima in perpetuum firmitate durantibus cunctis his, quae super matrimoniis senatorum sanxit constitutio divae memoriae Constantini, ||humilem vel abiectam feminam minime eam iudicamus intellegi, quae, licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit. ⸢Sed⸣ licere statuimus senatoribus et quibuscumque amplissimis dignitatibus praeditis ex ingenuis natas, quamvis pauperes, in matrimonium sibi adscire nullamque inter ingenuas ex divitiis et

3 opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles vero abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus, ⸢quas enumeratas et specialiter expressas copulari matrimoniis senatorum lex praedicta non passa est: hoc est⸣ ancillam ancillae filiam, libertam libertae filiam, ⸢sive Romanam vel Latinam factam⸣, scaenicam vel scaenicae filiam, tabernariam vel tabernari vel lenonis aut harenarii filiam aut eam, quae mercimoniis publice praefuit. ⸢Quod quidem haud dubie credimus ipsum divae memoriae Constantinum in ea, quam promulgavit, sanctione sensisse⸣ ideoque huiusmodi inhibuisse nuptias, ⸢ne⸣ senatoribus harum feminarum, quas nunc enumeravimus ||, non tam conubia quam vitia

Iust. 5, 5, 7
|| *incipit*
⸢unde⸣
⸢quas .... hoc est⸣ *om.*
⸢siue .... factam⸣ *om.*
⸢quod quidem .... sensisse⸣ *om.*
⸢ne⸣ *om.*
|| *finit*

4 iungerentur. Cetera etiam, quae ab inclitae recordationis Constantino vel ab aliis post eum divis principibus super naturalibus filiis eorumque matribus, de concubinis quoque ingenuis et de his, quae post uxoris obitum in nuptias convenerunt, quaecumque sacris constitutionibus definita sunt, iubemus inviolabiliter custodiri: ita tamen, ut promulgatas prius leges eae, quae postmodum latae sunt, auctoritate praecedant et quaecumque ex ipsis est posterior tempore sit validior sanctione, Palladi p(arens) k(arissime) a(tque)

5 a(mantissime). Inl(ustris) igitur et magnifica auctoritas tua hanc serenitatis nostrae

---

33 fuerant *N* auferentis *E*, auferentibus *N*, aut ferentes *K* manentibus] mentibus *E* et solidissima .... **34** durantibus *om. E* solidissimam *KΦ* in perpetuo *K* **34** firmitatem *NK* quae] ques *K* **35** sanxit] sana id *N* **35/36** uel abiectam] abiectamque *O* **36** intellegi *om. O* **37** paupera *NXCK* sed *om. E* **38** quibusque *E* **39** praedictis *NK* **39/40** matrimonio *NSKΦ* **40** adscire] adsoire *M*, ascire *Iust. (Q*[a]*)*, scire *K*, accipere *Iust. (reliqui): cf. Epit. Mon.*, adsciscere *Sichard.* ex] et *N* **41** distantia *NK* humilis *M* **41/42** abiectasque] et abiectas *O* **42** tantum *OE* mulieres esse *om. O* censuimus *E*, iudicamus *O* **43** enumeratas .... **53** iungerentur] lex diui constantini complexa est *O* innumeratas *K*, enumetatas *M*, dinumeratas *S* et specialiter] ei spec. *N*, specialiter *K* **45** ancilla *KΦ* libertam .... **48** praefuit] uel quae supra iam sunt designatae personae *Φ: cf. v. 16—19* liberatam *K*, *om. Epit. Mon.* libertae] liberti *Epit. Mon.* siue] *vide ad v. 17*, ciue *E*, ciui *Epit. Mon.*, ciuem *reliqui* **47** tabernariam uel tabernari] *sic K Iust. (PLMN*[a]*)*, tabernariam uel tabernariae filiam *E Epit. Mon. Iust. (CN*[b]*)*, tabernarii uel tabernariae *C*, tabernariae uel tabernarii *reliqui* uel lenonis] leonis *E* arenariae *Epit. Mon.* **48** marcemoniis *N*, in mercemoniis *K* publice] publica *K; sed vide v. 19* praefuit] fuit *P* **49** haud] aut *NEPMSK* credidimus *K* diui *NE* **50** quam] qua *E* mulgauit *S*[a] sanctionem *S* sensisse] senisse *E*, sanxisse *K cum Sichard.* **50/51** huiusmodi] in huiusmodi *E*[b] **51** inhibuisse nuptias] in dubiis innuptias *E* ne *om. NEΦ* senatorum *PMS* feminarum] firmarum *N* **52** enumerabimus *N*, numerauimus *E* tam] tantum *EΦ* **53** iungentur *E* quae] quaecunque *O* ab *om. OK* inclitae] incaute *G* constantino .... **56** definita sunt] idem uel ceteri post eum diui principes de matrimoniis diffinierunt *O; de quorum constitutionibus cf. librum meum qui inscribitur 'der römische Konkubinat' p. 128 sqq.* constantini *N* **54** eum] cum *G* princibus *P* super] per *N* filiis *(om. S)* eorumque] filiis eorum *E*, filiorumque *K*, quorumque *G* **55** ingeniis *G* quae] qui *EKΦ* post *om. G* in] ante *GSK cum Pith. (ad Sichard.)* conuenerint *E*, inuenerunt *X*, uenerunt *C* **56** custodire *E* promulgatas] *sic NC*[b]*K*, promulgatis *O*, promulgatam *C*[a], promulgata *reliqui* **57** leges eae quae] *XC*[c]*M*, l. ea quae *K*, l. ea aeque *N*, l. aequae *P*[1], l. hae quae *P*[2], legem eae quae *C*[b], lege et quae *Φ*, lege si ea quae *G*, lege si haec quae *S*, lege seu quod *E*, legibus hae quae *O*, iubemus eae quae *C*[a] postmodo *G* lata *K* quicumque *K* **58** posteriore *K*, post teri *(sic) N* **58/59** p̄k̄āā] *sic OXCPMK*, p̄k̄ *NGΦ*, p̄k̄ atque amantissime *E cum Pith. (ad Cuiac.)*, parens karissimae aug̃ *S* **59** igitur et] et *EK*, ḡ drc *G* magnifica auctoritas tua] *sic NXCS*, magnifica auctoritate *Φ*, magnificam ат *PM*,

legem perpetuo in aevum omne valituram edictis ex more propositis ad omnium notitiam faciat pervenire. DAT. PRID. NON. APRIL. CONSTANTINOPOLI AETIO ET STVDIO VV. CC. CONSS.

INTERPRETATIO. Hac lege permissum est, ut exceptis vilibus infamibusque personis, quas lex ista commemorat, pauperes et sine ulla dignitate natalium, dummodo honestas et honestis parentibus procreatas, senatores, si voluerint, uxores eligendi et ducendi habeant potestatem. Quod et omnibus exemplo legis huius sine dubitatione permittitur.

BREV. *(O[om. int.] H [finit* 18 lenonis*] NG [suo loco fol. 304 inscriptionem subscriptionem* (G^α) *interpretationem servat, fol. 303 post primae Marciani novellae fragmenta textus frusta* (19 uetitis ..... 31 sordentibus, 51 harum .... 61 peruenire) *cum subscriptione* (G^β) *habentur] EXCPMSK, item selectis tamen lectionibus Φ [om. subscr. int.]; decurtati textu omisso omnes fere inscr. subscr. interpr. exhibent, Fuldensis interpretationem solam [finit* 64 potestatem*]).* — *THEOD. 4, 6, 3 (= Iust. 5, 27, 1) v. 1—11 — IVST. 1, 14, 9. 5, 5, 7. — NOV. IVST. 117, 6: τὸν δὲ Κωνσταντίνου τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως νόμον τὸν πρὸς Γρηγόριον γεγραμμένον (= Theod. 4, 6, 3; cf. nov. Iust. 89, 15) καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ γενομένην ἑρμηνείαν (= novellam nostram) ὑπὸ Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, δι' ὧν αἱ τῶν γυναικῶν συζυγίαι, ἃς ὁ Κωνσταντίνου νόμος εὐτελεῖς ἐκάλεσεν, πρός τινας ἀξιώμασι κεκοσμημένους κωλύονται, οὐδενὶ παντελῶς τρόπῳ κρατεῖν συγχωροῦμεν, ἀλλ' ἄδειαν τοῖς βουλομένοις παρέχομεν, εἰ καὶ οἱοισδήποτε μεγάλοις ἀξιώμασι κοσμοῖντο, τὰς τοιαύτας γυναῖκας μετὰ προικῴων συμβολαίων ἑαυτοῖς συνάπτειν (a. 542).*

mfa at *K*, praecelsa auctoritas tua *E*, precelsa magnificentia tua *O*, pmt *G* serenitatis nostrae *om. O*
60 legem (lege *N*, *om. E*) perpetuo (perpendo *G*) in aeuum omne (eo omnem *G*, omne aeum *E*) ualituram (*sic NP*[2]*SK*, ualidituram *G*, ualitura *reliqui)*] perpetuo ualituram legem *O* ex more *om. O* praepositis *XCK*, pp *Φ* notiam *N* 61 facias *G*, faciet *Φ*, precipiat *O* dat. prid. (sub die G^α, *om. Paris. 4409. 4411. 4413*) non. (id *Paris. 4408*) april. (mai *Ω*, mar. *O*, a. *Iust. 5, 5, 7 [L*[b]*]*, *om. Iust. 5, 5, 7 [D]*) constantinop. *(om. G^αK Epit. Mon. Iust. 5, 5, 7 [D])* aetio (aethio G^β, et(*vel* -c)io *ON*G^α, accio *Iust. 5, 5, 7 [D]*, ae(*vel* -e)titio *Paris. 4408. 4409. 4414. 4415*, etico *Leid.*, getio *E*) et (e *Paris. 4409*) studio (estudio *Ξ*, stadio *Iust. 5,5,7 [D]*, asturio G^α, astorio *Bern. 263 [= Paris. 4409] cum Sichard. [in margine]*, astatorio *Paris. 4414. 4415*, *om. O*G^β*S Leid.*) uu. cc. *(vel similiter)* conss. *(om. NEK) libri* 62 hac lege .... exceptis *om. G* haec *NKΞ* legem *Ξ* promissum *Ξ* personis (-nas *Ψ*) quas] persone alienas *Fuld.*, personis *S* 62/63 quas lex .... 63 et sine *om. K*[t] 63 commemorat] censeat *GS* pauperibus *Fuld.* dignitatem *N* natalicium *Fuld.* dummodum *Ξ* honestas et] honesta sit *NE*, honestas sit et *G*, *om. M* honestis] honestus *ΨΘΞ* 64 parentibus] parentum *Fuld.*, natalibus *E* procreatus *ΨΘΞ*, procreatam *Fuld.* senatores (-ris *Fuld.*) si] si senatores *GPMS*, si *E*, senatores *XC* noluerunt *E* uxores *om. K*[a] elegendi *GΘ*, et helegendi *Ξ* et ducendi] aeducendi *K*[a] 65 quod et] *P*[2] *cum Sichard.*, quod ex *reliqui libri*, *om. E* exemplis *ΨΘ*, exemplum *Ξ* legis] reges *N* permittetur *N*

V. DE TESTAMENTIS CLERICORVM.

u] *om. GC* testamento *G* clericorum] religiosorum *O (context.)*, clericorum et (uel *N [lat.]*) religiosorum *O (lat.) N (lat.)*

Nov. V (455 April. 23).

IMP. MARCIANVS A. PALLADIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)O. Saepe materiam scribendis ferendisque legibus negotia inopinato exorta suppeditant et aut novas constitui sanctiones aut durius et asperius latas faciunt abrogari. Aequalis enim in utroque aequitas est vel

---

1 impp *Paris. 4414. 4415* marcianus a. *(om. OΦ Paris. 4409)*] marcianus et ualnus aa *Paris. 4415*, iidem aa (*praecedit* impp. ualentinianus et marcianus) *Iust. 1, 2, 13. Valentiniano occiso 455 Mart. 16 (cf. Mommsen, chron. min. I p. 303. 490. 492) praescripta constitutionum Marcianum solum nominant usque ad eius obitum a. 457 Febr. 7* ppo] po *NΦ Paris. 4408*, pfo *G*, preposito *OS*, pf. p. orientis *Epit. Mon.*, *om. Paris. 4409* materia *NGKΦ* scribendi G^b, *om. O* 2 frendisque *K*, deferendisque *G*, ferendis *O* inopinata *GE*, inopinate *O*, inopinatum *N* exorta] exorat *XC* suppeditant et] subpeditante *NK* 3 et asperius] aut asp. *O* latas] laesas *E* faciant *G* obrogari *N* aequalis] aequales *N*, eligit *PM*, elegit *G*, eligi *S*, est *O* in utroque] in utraque *K*, introque *XPMS*, intra quaequae *G* est *om. O*

promulgare, quae iusta sunt, vel antiquare, quae gravia sunt. Nuper cum de testamento cl(arissimae) m(emoriae) fem(inae) Hypatiae, quae inter alios virum religiosum Anatolium presbyterum in portione manifesta bonorum suorum scripsit heredem, amplissimo senatu praesente tractaret pietas mea et dubium videretur, an valere deberent eae voluntates viduarum, quae testamento suo aliquid his clericis relinquunt, qui sub praetextu religionis huiusmodi feminarum domos adeunt, cum lex divae memoriae Valentiniani et Valentis et Gratiani ecclesiasticos vel eos, qui continentium se volunt nomine nuncupari, nihil quacumque liberalitate viduarum vel extremo iudicio permittat adipisci, contra haec autem divae memoriae Valentiniani Theodosii et Arcadii constitutio legeretur: . . . . . . inspicientibus et aestimantibus nobis latoris animum visum est iusta ac rationabili paenitentia priorum constitutionum vigorem antiquare voluisse. Nam cum in prima lege viduarum tantummodo mentio facta sit, in secunda autem tantummodo diaconissarum, intellegitur eam constitutionem, quae viduarum et diaconissarum meminit, de lege utra-
1 que dixisse. Quod cum de voluntate latoris et de sanctione legis nobis videretur, universum testamentum iussimus relegi atque replicari; et cum repertum fuisset alias quoque partes eiusdem voluntatis ita iuste ac prudenter institutas, ut nullum bene de se meritum neglexerit, multa sacrosanctis ecclesiis, multa pauperibus, multa monachis religionis intuitu, multa captivorum redemptioni commota miserabili eorum sorte contulerit, multa libertis suis delatorum sibi obsequiorum contemplatione

---

4 promulgari *N* quae iusta] ea quae recta *K* uel antiquare . . . . sunt *om. N* quae] ea quae *K* sunt *om. O* cum *om. O* 5 cl. m. fem. hypatiae] clamfembispacia *G*, clericorum occasione feminae hipatiae *O*, clarissimae memoriae (clarissimaemoriae *K*) hypatiae (ippatiae *K*, aepatiae *N*, ypasiae Φ *cum Pith. [ad Cuiac.]*, epasiae *E*) *reliqui* alias *XC* religiosum uirum *O* 6 presbyterum *om. N* in portione . . . . suorum *om. O* heredem] hereditatem *G* *post* heredem *add.* cum tractaret *O (vide ad v. 7)* amplissimum *GE* senatui *G*, senatum *E* 6/7 praesentem *E*, prestante *K* 7 tractaret] *sic NC*, tractatore *G*, tractare *reliqui*, *om. O (vide ad v. 6)* pietati meae *G* et dubium] dubium *G* an ualere deberent] *scripsimus cum Pith. (ad Sichard.)*, an uere deberent *plerique*, annuere debuerunt *G*, an uere (-ro *N*) esse deberent *N*E^{a}*K*, annuere esse deberent E^{b}, an *O (vide infra)* eae] *N*, ęe *O*, et *E*, hec *G*, hae *reliqui* uoluntatis *G* 7/8 uiduarum] uiduarum ualerent *O (vide supra)* 8 relinquent *GE* sub praetextu (-to *G*)] supra textu *K* 9 huiusmodi] huius *K* domos] *NPMS*, domus *reliqui* adeant G^{a}*K* 9/10 lex diuae (diui *E*) m. ualentiniani (ualentini *S*) et ualentis (-tes *NES*) et gratiani (et gr. *om. OGS cum Pith. [ad Sichard.]*)] *significatur Theod. 16, 2, 20* 10 ecclesiasticos (-us *E*)] *sic NEXC*$Φ^{a}$ *et Theod. 16, 2, 20*, clericos *OGPMS cum Pith. (ad Sichard.)*, clericos (-us *L*) ecclesiasticos (-us *L*) *KL*$Φ^{b}$ contenentiam *E*$Φ^{1}$, in continentium *G* nomen Φ noncupari *K*, nuncupare *X* nihil] nichil eorum *O* 10/11 quaecumque *OGK*Φ 11 libertate *XC* uel extremo] *sic Theod. 16, 2, 20*, ut extremo *G*, uti extremo *reliqui*, extremo relinquuntur *O* permittit *S* 12 d. m. ualent. (*add.* et *OGPMS*Φ) theod. et arcadii constitutio (-tiones *O*)] *intellegitur Theod. 16, 2, 27* legeretur] *sic NEXC*, legitur Φ, legis *GPMS*, legis legeretur *KL*, et leges nobis *O (vide ad v. 13)* *post* legeretur *excidisse tertiae legis (scilicet Theod. 16, 2, 28) mentionem, qua priores constitutiones antiquabantur, perspicuum. Supplendum igitur:* [tertiam eorundem imperatorum] inspicientibus 13 et aestimantibus] et stimantibus *X*, extimantibus E^{a}, aestimantibus E^{b}, testantibus E^{v} nobis latoris animum *om. O (vide ad v. 12)* latoris] *sic NK*, latores *E*, laturis *reliqui* animo *CK* uisum *om. G*; *malumus* uisus iuxta *GE* ac] hanc G^{a} rationabile *N*, rationabilis *K* 18/14 penitentiae *K* 14 uigore *N* antiquare] antiquam re *GXC* uoluisse *om. O* in prima lege] in prima in lege *G* 15 uiduarum] de uiduarum *E* tantummodo] tantum *O* mentio . . . . tantummodo *om. G* facta sit] sit facta *K*, facta est *E* secundo *N* tantum mo *N*, tantum *O*, *om. S* diacissarum *PM* 16 intellegitur . . . . diaconissarum *om. G* eam constitutionem] ea lege *O* quae] qua *O* et diac.] diaconissarum *N* meminet *NG*, inminet *K* lege *om. O* 16/17 utraque] iura quae *G* 17 quod cum (eum *M*) de] quodcumque de E^{b}, quo deinde *G* et de sanctione legis *om. O* de sanctione] de sanctionis *GPMS*, dissensione *K* uidetur *GPMS* 18 uniuerso testamento *G*, uniuersa testamentum *K* religi *E*, regi *K* atque replicari *om. O* et cum] cum *N* alios *N* 19 ita *om. OG* institutas ut] institutas *N*Φ, instituta sunt *GP*, statuta sunt *E*, instituta sunt ut *KL* 19/20 bene de se] *sic NEKL cum Cui. ed. 1*, de se bene Φ, de se *reliqui* 20 multa (set multa *O*, multas K^{b}) sacrosanctis] multos agros sanctis *G* 21 intuitum *K* multam *K* captiuorum redemptioni] c. redemptione *NGPMS*, ad c. redemptionem *O* commota] cum muta *G*, commodata *NK* miserabili eorum] eorum miserabili *O*, miserabiliorum *NG* 22 contulerit] conplebit Φ delatorum] *O*, idem latorum (-em *N*) *reliqui*

praestiterit, alteram quoque partem institutionis, in qua Anatolium presbyterum reliquit heredem, advertimus ordine fuisse dispositam. Ea enim mobilia, quae plurimis iuste ac pie reliquit, per hunc voluit universa conpleri, ut non solum heredis, sed paene etiam dispensatoris fungatur officio. Ideoque huiusmodi praedictae clarissimae memoriae Hypatiae voluntatem etiam in ea parte, qua Anatolium presbyterum instituit
2 heredem, mea auctoritate firmavi. Sed ne in posterum vel ex prioribus constitutionibus, quarum superius fecimus mentionem et quas nunc praecipio penitus abrogari, vel ex praesentis negotii dubitatione aliquid forte relinquatur ambiguum, securitati vel fiduciae morientium providentes || generali ⌜perpetuoque victura hac⌝ lege sancimus, ⌜ut⌝ sive vidua sive diaconissa ⌜seu⌝ virgo deo dicata vel sanctimonialis mulier, sive quocumque alio nomine religiosi honoris vel dignitatis femina nuncupatur, testamento vel codicillo suo, quod tamen alia omni iuris ratione munitum sit, ecclesiae vel martyrio vel clerico vel monacho vel pauperibus aliquid vel ex integro vel ex parte in quacumque re vel specie ⌜crediderit⌝ relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque consistat, sive hoc institutione sive substitutione, seu legato aut fideicommisso per universitatem seu ⌜specialibus⌝, sive scripta sive non scripta voluntate fuerit derelictum: omni in posterum ⌜de huiusmodi negotio⌝ ambiguitate sub-
3 mota. || Donationibus etiam vel qualibet liberalitate tam viduarum quam diaconissarum sive virginum, quae deo dicatae sunt, vel sanctimonialium quaecumque in ecclesiam

Iust. 1, 2, 13
|| *incipit* ⌜uel⌝ | ⌜perpetuoque vict. hac⌝ *om.* | ⌜ut⌝ *om.*
⌜credidit seu crediderit⌝
⌜speciali⌝
⌜in huiusmodi negotiis⌝
|| *finit*

---

23 praestiterit] praestita *GS*, restiterit *K* altera *NGPMS* parte *GPMS* institutionis] constitutionis *O* anotolium *E*, anatolio *G* presbytero *G* **24** auertimus *K* ordinem *GEKΦ* dispositum *E*, dispositae *G*, depositae *K*, disposita *NPMS* ea *om. GK* mouilia *PM*, nobilia G^a*K* **25** relinquid *N* uoluit *om. G* conplere *N* heredes *N*, heres *E* **26** paene (plane *O*) etiam] penitentiam *E* dispensatores *N* fungantur *NE* ideo *K* praedictae *om. O* **27** hypatiae] *sic X*, hyppatiae *C*, hyppadiae *G*, hipatiae *K*, hippatiae *O*, ipatiae *PMS*, epatiae *N*, epasiae *E*, hipasiae *Φ* uoluntati *GPMS* etiam *om. O* qua] in qua *K* anatolio *G* presbytero *G*, proprium *K* **28** mea] *scripsimus, ea plerique*, et *Φ*, nostra *O*, *om. K* auctoritatem *Φ* firmaui] *N*, firmauit *EΦ cum Pith. (ad Cuiac.)*, firmauimus *KL*, firmamus *reliqui* in *om. S* uel ex] *O cum Pith. (ad Sichard.)*, ut ex *EC*, ut lex *reliqui* prioribus] memoratis *O* **29** quarum .... mentionem et *om. O* mensionem *M* nunc *om. O* penitus] postea *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)*, *om. E* obrogari *NG*, subrogari *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* **30** ex *om.* S^a praesenti *O ES* negotii dubitatione] negotio *O* forte] fortasse *E*, *om. OK* **31** ambiguam *E* securitate *K* uel fiduciae *om. O* **32** generabili *E*, *om. O* perpetuumque *G*, perpetuo *O* uictura] uictor ab *G* hac] haec *Sangall.*, *om. O* sanctimus *GΦ*, sanxemus *Sangall.* ut] *sic ONΦ Sangall.*, et *reliqui*, *om. Iust.* **33** uiduas *NG Sangall.* diaconissas *NG Sangall.* seu (seo *XK*) uirgo] siue uirgo *G EΦ Sangall.*, uel uirgo *Iust.* deo (dei *X Sangall.*) di(de- *ONEKΦ Sangall.*)cata] dedicata *G* **34** mulier siue] seu *O* quocumque] quaecumque *E*, quicumque *Sangall.*, quolibet *G*, quod *S*, quo *O* alii *K* religiosi .... **35** dignitatis] religionis *O* religiosae *EΦ*, religiosa *SK* **35** feminae *GΦ Sangall.* nuncupatur] *sic O Iust. (C)*, nuncupentur *Φ*, nuncupetur *reliqui libri nostri*, nuncupata *Iust. (RM)* testamentum *G* codicellum *G* **36** suo] seu *Sangall.*, suum *G* alia] aliud *GPMSK*, *om. O* omni] omnis *G*, omnia *Sangall.*, homini a *K*, *om. O* rationem *G*, nacioni *Sangall.* munitum] initum *G*, nominatum *Sangall.*, monitum nominatum *KL* **37** martyrio] monasterio *Φ cum Pith. (ad Cuiac.)* monacho uel pauperibus] pauperib. uel monacho *N* **38** uel (ue *Sangall.*) ex integro] ex integro *K*, uel in integro *Iust. (RM)* ex parte] parte *O* rem *Sangall.* uel specie] specieue *O* **39** crediderit] *sic ONEΦ*, credidit *reliqui*, credidit seu crediderit *Iust.* relinquendo *Sangall.* modis *om. Sangall.* ratam G^a, raptum *N* **40** siue substitutione *om. N Iust. (C)* seu] seo *K* **41** legatio *G*, legata *N* fide commisso *G* uniuersitate *PMS* seu specialibus] uel specialibus *C*, seu specialiter P^a, uel specialiter *Sichard.*, seu speciali *Iust.* **42** scripta] scriptis *GPMS* **43** de huiusmodi] de his modis *G*, in huiusmodi *Iust.* negotia *G*, negotiis *Iust.* ambiguitatis *G* **44** a donationibus *N* quolibet *E*, quaelibet *Φ*, quamlibet *G* liberalitatem *GEΦ*, libertatem *N*, liberalitat *K* **45** tam *om. E* deo] de eo S^a, *om. G* **46** dicata *E*, decatae *N* in ecclesia *EPMKΦ*

vel martyrium vel clericum vel monachum vel pauperes conlata fuerint, pari robore
4 firma esse praecipio, Palladi p(arens) k(arissime) a(tque) a(mantissime). Inlustris igitur et magnifica auctoritas tua ea, quae generali legis huius sanctione decrevi, edictis ex more propositis ad omnium notitiam faciat pervenire. DAT. X KAL. MAI. CONSTANTINOPOLI ANTHEMIO VC. CONS.

INTERPRETATIO. Sanctimonialibus viduis diaconissis omnibusque religiosis matronis hac lege permittitur, ut, seu per testamentum seu per fideicommissum seu per nuncupationem seu per codicillos vel quibuslibet aliis scripturis, quod voluerint ecclesiae episcopis presbyteris vel diaconibus et omnibus clericis relinquendi habeant potestatem. Et si voluerint heredibus suis quoscumque post eorum obitum substituere, habeant potestatem.

BREV. *(O[finit* 40 consistat*]NGEXCPMSE, item selectis tamen lectionibus LΦ [om. subscr. int.]; ex decurtatis Paris. 4408 praeter inscr. subscr. interpretationem textus principium usque ad* 2 legibus *servat, reliqui textu omisso omnes fere inscr. subscr. interpr. exhibent, Sangallensis textus particulam* [32 hac lege .... 40 consistat] *et interpretationem, Fuldensis interpretationem solam [finit* 55 potestatem*] habet).* — *IVST. 1, 2, 13.*

Ad vv. 4—17 conferas THEOD. 16, 2, 20 (a. 370) [= lex diuae memoriae Valentiniani et Valentis et Gratiani: *v. 9 sq.;* prima lex: *v. 14*]: 'Ecclesiastici aut ex ecclesiasticis uel qui continentium se uolunt nomine nuncupari *(cf. v. 10)*, uiduarum ac pupillarum domos non adeant *(cf. v. 9)* .... Censemus etiam, ut memorati nihil de eius mulieris, cui se priuatim sub praetextu religionis *(cf. v. 8)* adiunxerint, liberalitate quacumque uel extremo iudicio possint adipisci *(cf. v. 10 sq.)* ....., *THEOD. 16, 2, 27 (a. 390 Iun. 21)* [= diuae memoriae Valentiniani Theodosii et Arcadii constitutio: *v. 12;* secunda: *v. 15*]: '... Nihil ..... sub religionis defensione consumat, sed uniuersa integra in liberos proximosue .... transcribat (diaconissa) ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes ...., *THEOD. 16, 2, 28 (a. 390 Aug. 23)* [= tertiam eorundem imperatorum: *vide ad v. 12*]: 'Legem, quae de diaconissis uel uiduis *(cf. v. 16)* nuper est promulgata, ne quis uidelicet clericus neue sub ecclesiae nomine mancipia .... inuaderet et remotis adfinibus ac propinquis ipse sub praetextu catholicae disciplinae se ageret uiuentis heredem, eatenus animaduertat esse reuocatam *(cf. v. 14)*, ut de omnium chartis, si iam nota est, auferatur neque quisquam aut litigator ea sibi utendum aut iudex nouerit exequendum'.

47 martyrium] in martyrium *S*, monasterium *G EΦ cum Pith. (ad Cuiac.)*, martirum in mona(-e *L*)sterio *KL* pauperis *K* collatam *G*, conlocata *K* fuerit *G* pari] ut pari *EK* 48 pracipio *M* palladii *K*, *om. E* pkaa] *sic XCPMK*, p. kl aa *G*, pk *NΦ*, pk atq; amantissime *E cum Pith. (ad Cuiac.)*, parens karissimae aug. *S* egitur *G* 49 et magnifica auctoritas tua] *sic NEXC*, et mag. auct. *Φ*, et mf at. at. *K*, et pmta *PM*, et pmt *G*, magnificentia tua *S cum Pith. (ad Sichard.)* ea *(om. N)* quae] perpetuae *K* generali (geralis *N*) legis huius] g. lege h. *EPMS*, lege generali h. *G*, generali legibus *K* sanctionis *GPMS* decreuit *GE* 50 facias *Φ* 50/51 dat. x (xi *GEK*, *om. XCΞ Leid.*) kal. mai. (mad *G Paris. 4409*, mar. *Paris. 4413*) constantinop. *(om. Epit. Mon. Iust. [C])* anthemio (antimio *KΨΘΩΞ Leid. Paris. 4413*, pantemio *S*, panthimio *Paris. 4411*, tartemi *Paris. 4409*, ethio *G*, ualent. uiii et anthemio *Iust. [C]*) uc. *(vel similiter)* cons. *(om. N EK) libri* 52 sanctimonialibus] sanctimonialibus uirginibus *Epit. Mon.* diaconissas *Sangall.* omnibus qui *G*, omni omnibusque *PM* religiosis] relionis *G* matronis] matrimoniis *Fuld.*, feminis *Epit. Mon.* hac] haec *NΞ* 53 ut *om. K*[a] per testamentum] *E*, testamentum *Fuld. Epit. Mon.*, uestimentum *Ξ*, testamento *reliqui* per fideicommissum] per fideicommisso *XCPMΨΘΩΞ*, fideiconmissum *Sangall.*, fideicommisso *K* per nuncupationem] per nuncupacione *Sangall.*, nunc cupationem *K Paris. 4409*, nuncupatione *G*, per mancipacione *Fuld.* 54 codicillus *Ξ*, codicillum *K*, codicellis *Fuld. Sangall.* quislibet *Sangall.*, quaslibet *S*, quaelibet *P*[3] alias *S*, alia *P*[3], alicos *Fuld.* scripturas *S Fuld.*, scriptura *P*[3] quod uoluerint] quod uoluerit *XCPMSK*[a], quod uoluerint scribere *Fuld.*, qui uoluerint *Θ*, quuioluerint *Ψ* ecclesia *Sangall.* episcopis] episcopo *NE*, episcopos *ΨΘΩ*, episcopus *Ξ*, uel episcopis *Epit. Mon.* praesbitero *E* 54/55 uel diaconibus] diaconibus *NG Epit. Mon.* 55 et omnibus clericis] clericis monachis *Epit. Mon.* habeant] liberam habeant *Epit. Mon.* et si] si *G* heredibus] de heredibus *K*[b] suis *om. Epit. Mon.* 56 quoscumque] cumque *ΨΘΞ* habeant] ut habeant *G*